

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

Εργασία στα πλαίσια του μαθήματος
«Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα»
με τίτλο:

«Οι Συναθροίσεις»

Όνομα: Γρηγορίου Τώνια

A. M. : 1340200600453

B' Έτος

Διδάσκοντες: Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας

Βλαχόπουλος Σπυρίδων

Αντωνίου Θεοδώρα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
I. Σημασία.....	3
II. Η Ελληνική Ρύθμιση.....	4
α. Προηγούμενα Συντάγματα.....	4
β. Ισχύον Σύνταγμα.....	4
γ. Κοινό Δίκαιο.....	5
III. Ξένα Συντάγματα.....	6
A. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΩΝ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ.....	7
I. Νομική Φύση Του Δικαιώματος Συνάθροισης:.....	7
i. Ο θεμελιώδης χαρακτήρας του δικαιώματος.....	7
ii. Δικαίωμα και όχι ελευθερία.....	7
iii. Ο Συλλογικός Χαρακτήρας του Δικαιώματος της Συνάθροισης.....	8
iv. Η ατομική φύση του δικαιώματος.....	8
v. Η πολιτική φύση του δικαιώματος.....	9
vi. Μικτή Νομική φύση του δικαιώματος.....	9
II. Διφυής συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της συνάθροισης.....	11
α. Αντικειμενική Αρχή και συνταγματικό δικαίωμα.....	11
β. Ισχύον Δίκαιο – Ισχύς.....	11
γ. Σχέση με άλλες διατάξεις.....	12
III. Η Αντικειμενική Συνταγματική Αρχή Της Ελευθερίας των Συναθροίσεων.....	13
Γενική αρχή της έννομης τάξης.....	13
IV. Το Συνταγματικό Δικαίωμα της Συνάθροισης.....	14
α) Συνταγματικό Δικαίωμα.....	14
β) Φορείς του δικαιώματος.....	14
γ) Παραίτηση.....	16
B. ΓΕΝΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ.....	17
I. Η συνάθροιση ως προστατευόμενο αγαθό.....	17
α. Ορισμός.....	17
β. Έννοια.....	17
γ. Οριοθετήσεις του Δικαιώματος.....	18
1. Ήσυχη:.....	18
2. Άοπλη.....	20
δ. Corpus, Animus.....	21
ε. Είδη-Διακρίσεις των Συναθροίσεων.....	21
1. Δημόσια Συνάθροιση:.....	22
i) Δημόσια συνάθροιση σε κλειστό χώρο:.....	22
ii) Δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις:.....	23
2. Ιδιωτική συνάθροιση:.....	24
II. ΕΞΟΥΣΙΑ.....	25
α. Βασικές Μορφές.....	25
• Θετικό Περιεχόμενο του Δικαιώματος:.....	25
• Αρνητικό Περιεχόμενο του Δικαιώματος:.....	26
β. Διαστάσεις – αποδέκτες:.....	26
• Αμυντικό Περιεχόμενο:.....	26
• Προστατευτικό Περιεχόμενο:.....	27

• Διασφαλιστικό Περιεχόμενο:	28
Γ. ΑΣΚΗΣΗ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	29
I. Συνταγματικοί περιορισμοί	29
• Περιορισμοί που αναφέρονται στους φορείς του δικαιώματος.....	29
• Περιορισμοί που απορρέουν από το άρθρο 5 παρ. 1 του Σ (ρήτρες νομιμότητας, χρηστότητας και κοινωνικότητας).....	30
• Περιορισμοί που απορρέουν από το άρθρο 25 παρ.3 του Συντάγματος	31
• Περιορισμοί που προκύπτουν από το ίδιο το άρθρο 11 του Συντάγματος..	31
• Αναστολή του Δικαιώματος	32
II. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	34
i. Δημόσια ασφάλεια.....	34
ii. Σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής.....	34
Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	37
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	38
SUMMARY.....	38
ΛΗΜΜΑΤΑ	39
NOMΟΛΟΓΙΑ.....	40

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Σημασία

Κατά τον Αριστοτέλη, τον μεγάλο αυτό Έλληνα φιλόσοφο, ο άνθρωπος είναι «φύσει πολιτικόν ζῷον» (Πολ. 1253 a 3). Ο χαρακτηρισμός αυτός αποτυπώνει με εξαιρετικά λιτό τρόπο μια πραγματικότητα, ότι δηλαδή ο άνθρωπος δεν ζει μονήρης, αλλά σε κοινωνικούς σχηματισμούς¹. Ωστόσο ο άνθρωπος δεν συμβιώνει με τους ομοίους του αποκλειστικά και μόνο για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών αλλά παράλληλα παράγει και πολιτισμό. Ο πολιτισμός είναι έργο συλλογικό, που στηρίζεται στην δυνατότητα μεταδόσεως γνώσεων, γνώμων αλλά και εμπειριών. Από αυτή την συλλογικότητα απορρέει και η ανάγκη προστασίας του ανθρώπου στη φάση της έκφρασης και διάδοσης των γνώμων του η οποία δεν γίνεται ατομικά από το μεμονωμένο άτομο αλλά σε συνδυασμό με άλλους ανθρώπους. Αυτός ακριβώς ο συνδυασμός των ανθρώπων έχει την μορφή της συναθροίσεως².

Η σημασία του δικαιώματος αυτού της συνάθροισης είναι τόσο μεγάλη, αφού δεν συμβάλει μόνο στην έκφραση και διάδοση των απόψεων των ατόμων που μετέχουν σε αυτή, αλλά ωθεί και σε πολλαπλασιασμό δυνάμεων κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε ανατροπή υφιστάμενων καταστάσεων. Άλλωστε γι' αυτό το λόγο το δικαίωμα της συνάθροισης αντιμετωπίστηκε πάντοτε από τα πρόσωπα που κατείχαν την εξουσία με ιδιαίτερη επιφυλακτικότητα και δυσπιστία (άρθρα 170 και 171 ΠΚ). Ιδίως στα δικτατορικά καθεστώτα το δικαίωμα της συνάθροισης αποτελούσε εύκολη λεία. Σήμερα το δικαίωμα αυτό, συνδέεται στενά με την δημοκρατία (πάντοτε εφόσον ασκείται εντός των επιτρεπτών ορίων) καθώς και την ελευθερία του ανθρώπου και αποτελεί σημαντικό παράγοντα συμμετοχής του ανθρώπου στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

¹ Σούρλας Κ. Παύλος, *Justi atque injusti scientia – Μιά εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου*, 1995 Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα σελ. 24

² Δαγτόγλου Π. Δ, *Ατομικά Δικαιώματα Β'*, 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ. 823

απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής όπως νόμος ορίζει.

Όπως είναι εμφανές και από το ίδιο το κείμενο του συντάγματος, η ρύθμιση παρουσιάζεται ως λιγότερο φιλελεύθερη από εκείνη των προγενέστερων συνταγματικών κειμένων. Με μια πρώτη ματιά μπορεί να διαπιστώσει κάποιος, περιορισμούς στο δικαίωμα αφού για πρώτη φορά το σύνταγμα παρέχει το δικαίωμα στην αστυνομία να απαγορεύσει τις συναθροίσεις γενικά με αιτιολογημένη πάντοτε απόφαση της, με μόνο γνώμονα τον κίνδυνο για την δημόσια ασφάλεια, κάτι που διευρύνει σημαντικά τις αρμοδιότητες της εγκυμονώντας κινδύνους για το σημαντικό αυτό δικαίωμα.

γ. Κοινό Δίκαιο

Αρχικά το δικαίωμα της συνάθροισης διέπεται μόνο από αστυνομικές διατάξεις και με την καθιέρωση του στο σύνταγμα του 1864 από το ίδιο το Σύνταγμα. Η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου του 1967 εκδίδει ειδικό νόμο για τις συναθροίσεις. Πρόκειται για το νομοθετικό διάταγμα 794/1971 «περί δημοσίων συναθροίσεων». Επιπλέον την περίοδο αυτή εκδίδεται και το Β.Δ. 269/1972 «περί εγκρίσεως του κανονισμού δημοσίων συναθροίσεων». Το Ν.Δ 794/1971 περιέχει πολλές διατάξεις που έρχονται σε ευθεία αντίθεση προς το άρθρο 11 του Ελληνικού Συντάγματος και προς το άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), ωστόσο με βάση το άρθρο 112 παρ. 1 του Σ συνεχίζει να ισχύει, στο βαθμό βέβαια που δεν αντίκειται στο άρθρο 11 Σ. Επιπλέον ισχύει και ο Ν. 1481/1984 «περί οργανισμού Υπουργείου Δημοσίας Τάξης» ο οποίος αποτελεί τον ιδρυτικό νόμο της ελληνικής αστυνομίας.

Νομολογία σχετική με τις συναθροίσεις είναι ελάχιστη και σε συνδυασμό με τις περιορισμένες νομοθετικές διατάξεις που υπάρχουν δημιουργεί ένα κλίμα σύγχυσης και αβεβαιότητας.

III. Ξένα Συντάγματα

Αρχικά το δικαίωμα της συνάθροισης αναπτύχθηκε στην Αγγλία, μέσα από την Νομολογία, σαν παρεπόμενο της ελευθερίας του λόγου και της προσωπικής ελευθερίας. Για πρώτη ωστόσο φορά, διακηρύχθηκε από την Αμερικανική και τη Γαλλική Επανάσταση⁵. Παρόλο που τα Γαλλικά Συντάγματα διακήρυτταν το δικαίωμα των πολιτών να συνέρχονται άοπλα και ήσυχα εντούτοις υπήρξαν στην ιστορία του δικαιώματος συχνοί και έντονοι περιορισμοί⁶. Στην Αμερική το 1787 απαγορεύεται στο Κογκρέσο να ψηφίζει νόμους που αφαιρούν από το λαό το δικαίωμα αυτό. Ωστόσο η διάταξη η οποία επηρέασε και κατεύθυνε σημαντικά τα μεταγενέστερα συντάγματα ώστε να περιλάβουν στο κόλπο τους το σχετικό δικαίωμα ήταν αυτή του άρθρου 19 του βελγικού Σ. Στο επίπεδο του Ελληνικού Συντάγματος και του άρθρου 11 καθοριστικό υπήρξε όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω το δανικό σύνταγμα του 1849.

Η ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα στο άρθρο 11 παρ. 1 της αυτής Σύμβασης ορίζοντας, ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι. Κατά την παρ. 2 εδάφ. α' όμως, του ίδιου άρθρου, η άσκηση των δικαιωμάτων αυτών επιτρέπεται να υπαχθεί σε άλλους περιορισμούς που προβλέπονται από το νόμο, στην έκταση που οι περιορισμοί αυτοί, αποτελούν αναγκαία μέτρα, σε δημοκρατική κοινωνία, για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας και της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων

⁵ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ. 824

⁶ Σβώλος Αλ./ Βλάχος Γ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Β', 1955 σελ. 191 υποσ. 14

Α. Η ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΩΝ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

I. Νομική Φύση Του Δικαιώματος Συνάθροισης:

ι. Ο θεμελιώδης χαρακτήρας του δικαιώματος:

Το δικαίωμα στην συνάθροιση κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 11 του ισχύοντος Σ. Εντάσσεται στο δεύτερο κεφάλαιο του Συντάγματος με τίτλο «Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα» κάτι που μπορούμε να πούμε ότι αποδεικνύει το θεμελιώδη χαρακτήρα του. Παράλληλα με την τοποθέτηση του δικαιώματος στην κορυφή της ιεραρχίας των κανόνων δικαίου, παρεμποδίζεται οποιαδήποτε κατάργηση, τροποποίηση ή αναθεώρηση του δικαιώματος χωρίς την προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία του άρθρου 110 Σ. Το άρθρο 48 του Συντάγματος προβλέπει μάλιστα και τη δυνατότητα αναστολής της ισχύος του μόνο εφόσον συντρέχουν οι όροι που αυστηρά προβλέπει το εν λόγω άρθρο. Ο θεμελιώδης χαρακτήρας του δικαιώματος δικαιολογείται τόσο από την ιεράρχηση του, όσο και την στενή σύνδεση του με την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας⁷.

ιι. Δικαίωμα και όχι ελευθερία:

Νομικά ακριβέστερος είναι ο όρος δικαίωμα του συνέρχεσθαι παρά ελευθερία του συνέρχεσθαι. Ο όρος επιβάλλεται και από λόγους ιστορικής εξέλιξης του δικαιώματος. Το ίδιο το Σύνταγμα στην διατύπωση του ορίζει ότι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα του συνέρχεσθαι. Αυτός ο όρος επιβάλλεται για το λόγο ότι τυχόν παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος γεννά για τον φορέα του αγωγή αξίωση για την παροχή προστασίας. Ο όρος αυτός κάνει αισθητή την δεσμευτικότητα που διακρίνει το δικαίωμα, κάνοντας αντιληπτά τα δικαιώματα αλλά και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτό.

Ιστορικά ο όρος κάνει διακριτό το πέρασμα από μια διακηρυκτική αρχή σε ένα νομικά δεσμευτικό και απόλυτα κατοχυρωμένο κανόνα δικαίου.

⁷ Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 24

iii. Ο Συλλογικός Χαρακτήρας του Δικαιώματος της Συνάθροισης:

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό γνώρισμα του δικαιώματος της συνάθροισης είναι ο συλλογικός χαρακτήρας που το διακρίνει. Για την άσκηση του δικαιώματος αυτού είναι απαραίτητη μια συλλογική-ομαδική δράση. Απαιτείται δηλαδή σύμπραξη περισσότερων προσώπων και για αυτό το λόγο δεν νοείται συνάθροιση με μόνο ένα άτομο. Η σύμπραξη αυτή παρά το γεγονός ότι δεν δημιουργεί κάποιο ιδιαίτερο δεσμό μεταξύ των μετεχόντων προσώπων, εντούτοις παρέχει την όλη δυναμική στο δικαίωμα. Η σύμπραξη, μπορεί να πετύχει αυτό, που δεν μπορεί να πετύχει ο καθένας μόνος του. Άλλωστε για αυτό το λόγο, οι έχοντες την εξουσία έβλεπαν πάντοτε με καχυποψία ο δικαίωμα της συνάθροισης. Μόνο μέσα από συλλογικές μορφές δραστηριοποίησης το υπερ ενός εκάστου συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα μπορεί να ασκηθεί⁸.

iv. Η ατομική φύση του δικαιώματος:

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ο γερμανός νομικός G. Jellinek, συστηματοποίησε την θεωρία των συνταγματικών δικαιωμάτων, τα οποία κατέταξε σε τρεις κατηγορίες, τα ατομικά (*status negativus*), τα πολιτικά (*status activus*), και τα κοινωνικά (*status socialis*)⁹. Βάση για την διάκριση αυτή υπήρξε η διαπίστωση των κινδύνων που προέρχονται από την κρατική εξουσία. Το δικαίωμα λοιπόν της συνάθροισης κατατάσσεται στα ατομικά δικαιώματα. Ατομικά είναι τα δικαιώματα που εξαναγκάζουν το κράτος σε αρνητική πράξη, σε παράλειψη, και διαμορφώνουν την «αρνητική κατάσταση» του ατόμου. Διακρίνεται λοιπόν το δικαίωμα από μια αμυντική φύση που το κατατάσσει στα ατομικά δικαιώματα. Το κράτος οφείλει να απέχει από εκείνες τις ενέργειες οι οποίες θα περιορίσουν την άσκηση του δικαιώματος.

⁸ Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 26

⁹ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Τεύχ. I – III, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 123

v. Η πολιτική φύση του δικαιώματος:

Όσο αφορά την πολιτική νομική φύση του δικαιώματος της συνάθροισης η ελληνική νομική επιστήμη παρουσιάζεται διχασμένη. Αρχικά υπάρχει μια μερίδα που δέχεται μόνο τον ατομικό-αμυντικό χαρακτήρα του δικαιώματος της συνάθροισης, και παράλληλα μια άλλη μερίδα η οποία υποστηρίζει την πολιτική φύση του δικαιώματος, είτε δέχεται την ύπαρξη τόσο της πολιτικής αλλά και της ατομικής του φύσης. Κύριο στοιχείο για την αποδοχή της πολιτικής φύσης του δικαιώματος υπήρξε το κριτήριο του επιδιωκόμενου σκοπού που απορρέει από την άσκηση του δικαιώματος.

Αρχικά είναι αναμφισβήτητο ότι το δικαίωμα της συνάθροισης έχει πολιτικούς σκοπούς. Ωστόσο η ένταξη του στα πολιτικά δικαιώματα, και μόνο σε αυτά, θα περιόριζε την προστασία και συναθροίσεων που έχουν διαφορετικό περιεχόμενο και σκοπό, σε σημείο που εάν δεν χωρούσε προστασία τους από κάποια άλλη διάταξη, θα κινδύνευαν να παραμείνουν απροστάτευτες. Ο Jellinek στο σημείο αυτό και πάλι, διατύπωσε τη θεωρία της προστατευτικής λειτουργίας. Η θεωρία λοιπόν αυτή μπορεί να συμβάλει στην αναγνώριση μιας μικτής φύσης του δικαιώματος της συνάθροισης. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, ο πολιτικός χαρακτήρας ενός θεμελιώδους δικαιώματος προϋποθέτει και απαιτεί την ευεργετική συνεισφορά και παρουσία του φορέα του στις διεργασίες και διαδικασίες διαμόρφωσης του κοινωνικοπολιτικού γίνεσθαι¹⁰. Απαιτείται η θετική και δυναμική άσκηση του δικαιώματος προκειμένου να εξασφαλιστεί η πολιτική συμμετοχή.

vi. Μικτή Νομική φύση του δικαιώματος:

Η αναγνώριση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι τόσο ως ατομικού αλλά και ως πολιτικού οδηγεί στην σύνθεση ενός μικτού χαρακτήρα. Το δικαίωμα στην συνάθροιση διαθέτει μια σύνθετη νομική φύση, η οποία ανταποκρίνεται σε μια καθαρά τελολογική ερμηνεία του άρθρου 11 του Σ. Επομένως η φύση του αυτή οδηγεί σε μια μέγιστη προστασία του δικαιώματος που απαιτεί την αποχή της κρατικής εξουσίας από πράξεις που μπορεί να οδηγήσουν σε προσβολή του δικαιώματος αλλά και σε μια θετική συμμετοχή του κάθε φορέα για

¹⁰ Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 30

ενσάρκωση του πολιτικού του περιεχομένου. Το δικαίωμα όμως της συνάθροισης δεν διαθέτει και κοινωνική φύση. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι δεν απαιτούνται από την κρατική εξουσία θετικές παροχές για την προστασία του δικαιώματος. Όσο αφορά όμως την «τριτενέργεια» του δικαιώματος, υπάρχουν περιπτώσεις που απαιτείται η προσφορά των θετικών αυτών παροχών στο πλαίσιο μιας ιδιωτικής σχέσης όταν η ανισότητα ανάμεσα στους δυο συμβαλλόμενους είναι αισθητή. Το γεγονός αυτό δεν είναι σε θέση να αποδώσει και κοινωνική φύση στο δικαίωμα.

II. Διφυής συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της συνάθροισης:

α. Αντικειμενική Αρχή και συνταγματικό δικαίωμα:

Η συνταγματική κατοχύρωση της συνάθροισης είναι αφενός μεν αντικειμενική (θεσμική), αφετέρου υποκειμενική. Για να είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε επακριβώς το προστατευτικό αντικείμενο της συνταγματικής διάταξης απαιτείται εξ αρχής αναφορά και στις δυο αυτές διαστάσεις της προστασίας. Καταρχήν υποκειμενικά κατοχυρώνεται σαν συνταγματικό – ατομικό δικαίωμα, σαν το δικαίωμα της συνάθροισης που έχει κάθε ένας. Άλλωστε η κατοχύρωση του υποκειμενικά απορρέει από την ίδια τη διατύπωση του κειμένου «Οι έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα». Υπό την αντικειμενική του μορφή κατοχυρώνεται ως συνταγματική αρχή της ελευθερίας των συναθροίσεων. Ανεξάρτητα δηλαδή από την ειδικότερη διατύπωση τους, κατά κανόνα οι συνταγματικές διατάξεις δεν περιέχουν μόνο «δικαιώματα» αλλά και αντικειμενικούς κανόνες δικαίου¹¹. Έτσι προστατεύεται δηλαδή η ελευθερία της συνάθροισης, ως συνταγματικό αγαθό, ανεξάρτητα από κάθε συγκεκριμένο φορέα του δικαιώματος αυτού.

β. Ισχύον Δίκαιο – Ισχύς:

Η διάταξη του άρθρου 11 του ισχύοντος Συντάγματος δεν αποτελεί «προγραμματική πρόταση» αλλά ισχύον Δίκαιο και επομένως είναι δεσμευτική χωρίς να απαιτούνται ιδιαίτερες διατυπώσεις.

Αναθεώρηση: Η διάταξη του άρθρου 11 του Σ δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στις οριζόμενες από το άρθρο 110 παράγραφος 1 του Σ και δεν εμπίπτει στις διατάξεις αυτές που καθορίζουν την μορφή και τη βάση του πολιτεύματος ως Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας και επομένως υπόκεινται σε αναθεώρηση, κατά την προβλεπόμενη από το Σύνταγμα διαδικασία.

Επιπλέον το άρθρο 48 παράγραφος 1 του Σ και ο νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» προβλέπει την δυνατότητα, εφόσον

¹¹ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Τεύχ. Ι – ΙΙΙ, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 340.

συντρέχουν οι προϋποθέσεις που αναγράφονται, αναστολής της ισχύος του συνόλου ή μέρους της διατάξεως του άρθρου 11.

γ. Σχέση με άλλες διατάξεις:

Σύμφωνα με την αρχή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων, η διάταξη του άρθρου 11 έχει την ίδια τυπική δύναμη με οποιαδήποτε άλλη συνταγματική διάταξη. Σημαντική είναι η διάταξη του άρθρου 25 Σ η οποία κατοχυρώνει την αρχή της αναλογικότητας και στην παράγραφο 3 ορίζει ότι η καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων δεν επιτρέπεται. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένες διατάξεις που αξίζει να αναφερθούν ιδιαίτερα. Συγκεκριμένα, όπου η άσκηση ενός άλλου ατομικού δικαιώματος συνεπάγεται την συγκέντρωση προσώπων, εφαρμόζονται οι ειδικές αυτές διατάξεις και όχι το άρθρο 11. Ισχύει δηλαδή η αρχή ότι ο ειδικός νόμος υπερισχύει του γενικού. Για την εφαρμογή της αρχής όμως αυτής απαιτείται ο ειδικός νόμος να προβλέπει κάτι διαφορετικό από τη γενική ρύθμιση, οπότεν θα υπερισχύσει.

Οι συγκεντρώσεις προσώπων που γίνονται σε ιδιωτική κατοικία διέπονται από το άρθρο 9 Σ και όχι από το άρθρο 11. Το άρθρο αυτό καθιερώνει το άσυλο της κατοικίας και την προστασία της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής του ανθρώπου. Υποστηρίζεται πως η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και στις ιδιωτικές συναθροίσεις. Επομένως στις συναθροίσεις αυτές όπως προκύπτει απαγορεύεται η παράσταση της αστυνομίας. Το άρθρο 9 ορίζει ότι έρευνα σε κατοικία γίνεται μόνο όπως και όποτε ορίζει ο νόμος και πάντοτε με τη παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας.

Οι συναθροίσεις που γίνονται αποκλειστικά για σκοπούς θρησκευτικούς, λειτουργία, λιτανία, κήρυγμα, υπάγονται όχι στο άρθρο 11 αλλά στο άρθρο 13. Αν επομένως η συνάθροιση αποσκοπεί στην τέλεση θρησκευτικών τελετών ή δοξασιών διέπεται από το άρθρο 13 Σ. Ωστόσο οποιεσδήποτε άλλες συναθροίσεις που γίνονται από πιστούς και οι οποίες δεν αποτελούν αναπόσπαστο μέρος κάποιου δοξαστικού θρησκευτικού τύπου, μπορούν να υπαχθούν στο άρθρο 11 Σ.

Ακόμα, οι συνάθροιση που αποβλέπει στον σκοπό της διδασκαλίας υπάγεται στο άρθρο 16, προς τον σκοπό παρακολούθησης κάποιου δημόσιου θεάματος (καλλιτεχνικού, αθλητικού) στα άρθρο 15 παρ. 1, 16 παρ. 1 ή 16 παρ. 9. Ανάλογα ισχύουν για τις συναθροίσεις τις οποίες συνεπάγεται η λειτουργία ενός πολιτικού κόμματος, συνδικάτου ή σωματείου.

III. Η Αντικειμενική Συνταγματική Αρχή Της Ελευθερίας των Συναθροίσεων:

Γενική αρχή της έννομης τάξης

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την ελευθερία των συναθροίσεων αντικειμενικά. Θεσπίζεται δηλαδή από τον συντακτικό νομοθέτη θεσμική εγγύηση. Όπως αναφέρθηκε, παρά το γεγονός ότι η διάταξη του άρθρου 11 αναφέρεται στο προσωπικό δικαίωμα του κάθε Έλληνα, το οποίο του αναγνωρίζεται μέσα από το ίδιο το Σύνταγμα, να προβαίνει σε συναθροίσεις, κάτι που συνάγεται από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου, παράλληλα είναι δεκτό ότι οι συνταγματικές διατάξεις εκτός από «δικαιώματα» περιλαμβάνουν και αντικειμενικές αρχές. Άλλωστε στην αλήθεια του ισχυρισμού αυτού, συνηγορεί και το άρθρο 25 του Σ το οποίο στην παράγραφο 1 ορίζει ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκηση τους.» Επομένως το ίδιο το Σύνταγμα καθιερώνοντας την υποχρέωση του ίδιου του κράτους να μεριμνά για την προστασία και την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων – και στη συγκεκριμένη περίπτωση του δικαιώματος της συνάθροισης – καθιερώνει την αντικειμενική αρχή της ελευθερίας της συνάθροισης.

IV. Το Συνταγματικό Δικαίωμα της Συνάθροισης

α) Συνταγματικό Δικαίωμα:

Η Συνταγματική προστασία της ελευθερίας των συναθροίσεων εκτός από αντικειμενική αρχή έχει και υποκειμενική διάσταση. Το Σύνταγμα δηλαδή κατοχυρώνει υπέρ ενός εκάστου φορέα ατομικό, συνταγματικό δικαίωμα συναθροίσεως.

β) Φορείς του δικαιώματος:

- **Φυσικά Πρόσωπα:**

Το άρθρο 11 Σ ορίζει ότι οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα και χωρίς όπλα. Καταρχήν δηλαδή φορείς του δικαιώματος όπως συνάγεται και από την γραμματική ερμηνεία της διάταξης είναι τα Φυσικά Πρόσωπα. Άλλωστε το δικαίωμα της συνάθροισης και το περιεχόμενο του, απαιτεί την ύπαρξη ενός εξωτερικού-υλικού στοιχείου (corpus) δηλαδή το στοιχείο της σωματικής παράστασης δυνατότητα την οποία κατέχουν τα φυσικά πρόσωπα και επομένως αποτελούν και τους φορείς του δικαιώματος αυτού. Το άρθρο 11 ωστόσο ορίζει και κάτι άλλο. Ορίζει ότι φορείς του δικαιώματος αυτού είναι Έλληνες. Επομένως το Σύνταγμα αναγνωρίζει το δικαίωμα συνάθροισης μόνο στους Έλληνες. Έτσι ο συντακτικός νομοθέτης, αφήνει στον κοινό νομοθέτη την δυνατότητα επιλογής κατά πόσο και σε ποιό βαθμό θα προστατεύσει ή θα επιτρέψει το δικαίωμα της συνάθροισης στους αλλοδαπούς και ανιθαγενείς. Ωστόσο η κύρωση από την Ελλάδα της ΕΣΔΑ η οποία στο άρθρο 11 ορίζει ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς, δημιουργεί δέσμευση και επομένως ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί καταρχήν να εξαιρέσει από το δικαίωμα τους αλλοδαπούς. Με την επικύρωση δηλαδή παύει να υφίσταται καταρχήν η διάκριση μεταξύ αλλοδαπών και ημεδαπών εφόσον η ΕΣΔΑ αναγνωρίζει το δικαίωμα σε κάθε άνθρωπο.

Περιορισμός ωστόσο τίθεται από το ίδιο το κείμενο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950) όπου στο άρθρο 16 ορίζεται ότι το άρθρο 11 δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι απαγορεύει την

επιβολή περιορισμών όσο αφορά την πολιτική δραστηριότητα των αλλοδαπών. Ωστόσο τα μέτρα αυτά που τυχόν να περιορίσουν το δικαίωμα απαιτείται να είναι κατάλληλα και απαραίτητα¹².

Το επόμενο ερώτημα το οποίο ενδεχομένως να ανακύψει είναι κατά πόσο όλοι οι Έλληνες είναι σε θέση να κτώνται το δικαίωμα (κτήση δικαιώματος) και παράλληλα να το ασκούν (άσκηση του δικαιώματος). Καταρχήν Έλληνες, είναι όλα τα φυσικά πρόσωπα τα οποία φέρουν την Ελληνική Ιθαγένεια¹³. Ωστόσο η ικανότητα της κτήσης του Συνταγματικού Δικαιώματος δεν ταυτίζεται με την ικανότητα της άσκησης του. Η άσκηση μπορεί να ακολουθεί την κτήση του δικαιώματος αλλά δεν επέρχεται και αυτοδίκαια μετά από αυτήν. Μέχρι την άσκηση δηλαδή, μεσολαβεί νομική απόσταση¹⁴. Η ικανότητα κτήσης είναι η ικανότητα ενός προσώπου να είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Αυτή λοιπόν η ικανότητα κτήσης από τα φυσικά πρόσωπα, συνταγματικών δικαιωμάτων συμπίπτει με την γενική ικανότητα δικαίου των προσώπων (άρθρο 34 ΑΚ). Επομένως κάθε πρόσωπο ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του, την ηλικία του, το χρώμα του, με την γέννηση του καθίσταται φορέας του δικαιώματος της συνάθροισης, όπως και άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Όσο αφορά τώρα την ικανότητα άσκησης του δικαιώματος, αρχικά, δεν είναι δυνατή η ταύτιση της ικανότητας αυτής με την ικανότητα προς δικαιοπραξία¹⁵. Η γενική ικανότητα προς δικαιοπραξία με την συνταγματική έννοια του όρου ταυτίζεται με την ικανότητα άσκησης¹⁶. Σημαντικά είναι τα άρθρα του ΑΚ που προβλέπουν για αυτή (127 και επόμενα).

• **Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου:**

Το δικαίωμα της συνάθροισης δεν έχουν μόνο τα φυσικά πρόσωπα αλλά και τα νομικά. Παρά το γεγονός ότι για την άσκηση του δικαιώματος απαιτείται και το στοιχείο της σωματικής παράστασης (corpus), για αυτό άλλωστε νοητή είναι μόνο η συνάθροιση φυσικών προσώπων, εντούτοις και τα νομικά πρόσωπα μπορούν να είναι φορείς του δικαιώματος, εφόσον μπορούν να αποτελέσουν τους οργανωτές μίας συνάθροισης. Το νομοθετικό διάταγμα 794/1971 αναγνωρίζει το δικαίωμα οργάνωσης και πραγματοποίησης συναθροίσεων, σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού πάντα δικαίου, καθώς και σε ενώσεις προσώπων.

¹² Χρυσογόνος Κ.Χ , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2002, Εκδ. Σάκκουλα σελ.450

¹³ Γεωργόπουλος Κ.Λ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο , 2001 , εκδόσεις Σάκκουλας σελ. 581

¹⁴ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου I-III, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 148.

¹⁵ Τσάτσος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, σελ. 150

¹⁶ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου I-III, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 150

Έτσι τα νομικά πρόσωπα σαν φορείς του δικαιώματος αυτού μπορούν να ζητήσουν παραδεκτώως την παροχή έννομης προστασίας κατά της απαγορεύσεως μίας συνάθροισης¹⁷. Το ίδιο δικαίωμα αναγνωρίζεται και στις ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα.

- **Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου:**

Σε αντίθεση με τα Νομικά Πρόσωπα του Ιδιωτικού Δικαίου τα οποία είναι φορείς του δικαιώματος της συνάθροισης, τα Νομικά Πρόσωπα του Δημοσίου Δικαίου δεν είναι. Επομένως τα ΝΠΔΔ δεν προστατεύονται με το δικαίωμα της συνάθροισης, αντίθετα έναντι αυτών, χορηγείται η προστασία της ελευθερίας της συναθροίσεως. Εφόσον αποτελούν λοιπόν φορείς της κρατικής εξουσίας, στερούνται της προστασίας αυτή. Ωστόσο μερικά από τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, τα οποία χαίρουν αυτοδιοίκησης, η οποία μάλιστα κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα, μπορούν να προβούν σε συναθροίσεις με την έννοια του άρθρου 11 μόνο για την προάσπιση της αυτοδιοίκησης τους απέναντι στις κρατικές παρεμβάσεις¹⁸.

γ) Παραίτηση:

Γενική για το μέλλον παραίτηση από το δικαίωμα δεν είναι σύμφωνη προς το Σύνταγμα. Τα δικαιώματα όπως ορίζει το άρθρο 25 παράγραφος 2 Σ είναι απαράγραπτα.

¹⁷ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ. 838.

¹⁸ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ. 838.

B. ΓΕΝΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

I. Η συνάθροιση ως προστατευόμενο αγαθό:

α. Ορισμός

Το άρθρο 11 Σ, προστατεύει το δικαίωμα της συνάθροισης. Συνάθροιση είναι «η συγκέντρωση ιδιωτών με τον κοινό σκοπό είτε να εκφράσουν, είτε να ανταλλάξουν γνώμες ή πληροφορίες, είτε να εκδηλώσουν ή προβάλουν γνώμες, φρονήματα ή αιτήματα»¹⁹. Άλλος ορισμός ο οποίος δίνεται είναι: «η σκόπιμος κατ' αρχήν και όχι τυχαία, προσωρινή επί το αυτό συνάντησις αξιόλογου αριθμού προσώπων, προς έκφρασιν ή ακρόασιν ανακοινώσεως ή γνώμης επί ορισμένου θέματος ή προς διαδήλωσιν φρονημάτων ή αιτημάτων οποιουδήποτε χαρακτήρος, ή προς λήψιν από κοινού αποφάσεων, ή προς από κοινού άσκησιν του δικαιώματος του αναφέρεσθαι²⁰». Ορισμός παρέχεται και από το άρθρο 1 παράγραφος 2 του ν.δ. 794/1971: « Ως δημόσια συνάθροισις, κατά την έννοιαν του παρόντος νόμου, νοείται η εκ των προτέρων διοργανουμένη και σκοπούσα εις την από κοινού εκδήλωσιν του φρονήματος ή της γνώμης των μετεχόντων ή εις την παρακολούθησιν διαλέξεων ή εις την προβολήν κοινών αυτών αιτημάτων». Απλούστερα λοιπόν «συνάθροιση είναι η συνάντηση περισσότερων ατόμων σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο δημόσιο ή ιδιωτικό με κοινότητα σκοπού»²¹.

β. Έννοια

Όπως προκύπτει από τους πιο πάνω ορισμούς τα πρόσωπα τα οποία μετέχουν στην συνάθροιση μοιράζονται ένα κοινό σκοπό. Επομένως συνάθροιση δεν αποτελεί η τυχαία συγκέντρωση ενός αριθμού προσώπων, αλλά απαιτείται η σκόπιμη συνάντηση. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο και οι συναθροίσεις παρουσιάζουν κατά κανόνα το στοιχείο της εκ των προτέρων συνεννόησης. Ωστόσο στην έννοια των συναθροίσεων εντάσσονται και όσες συγκεντρώσεις προσώπων αν και ήσαν απρογραμματίστες, για κάποιο λόγο εξελίχθηκαν αυθόρμητα σε

¹⁹ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 826

²⁰ Σβώλος Αλ./ Βλάχος Γ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Β', 1955 σελ. 195

²¹ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος ΙΙΙ Ημ.Β, 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 204.

συναθροίσεις με την έννοια του άρθρου 11. Ενώ απουσιάζει δηλαδή η προσυνηννόηση στην πορεία και εξαιτίας κάποιας αφορμής, υφίσταται ο σκοπός της συνάθροισης και επομένως εμπίπτει στο άρθρο 11 Σ.

Άλλο στοιχείο το οποίο προκύπτει από τους παραπάνω ορισμούς, είναι αυτό της συγκέντρωσης ενός σημαντικού αριθμού προσώπων. Δεν μπορεί λοιπόν να υπάρξει συνάθροιση με μόνο μετέχοντα ένα άτομο. Εφόσον σκοπός της συνάθροισης είναι η έκφραση πεποιθήσεων και γνώμών τις οποίες συμερίζονται οι μετέχοντες στην συνάθροιση είναι καθοριστικό λοιπόν στοιχείο ο αριθμός τους. Άλλωστε η συνάθροιση αποτελεί και μέσο υπόδειξης μιας δυναμικής από τη μεριά των μετεχόντων και για αυτό το λόγο απαιτείται αξιόλογος αριθμός προσώπων.

Χαρακτηριστικό είναι και ο προσωρινός χαρακτήρας της συνάθροισης. Ανάμεσα στους συμμετέχοντες δεν υπάρχει οποιοσδήποτε δεσμός ώστε να παρέχει στη συνάθροιση διάρκεια. Αντίθετα πολλές φορές συμβαίνει οι μετέχοντες σ' αυτές να είναι άγνωστα μεταξύ τους πρόσωπα. Ακόμα και η κοινότητα του σκοπού τον οποίο επιδιώκουν με τη συνάθροιση οι μετέχοντες δεν είναι αρκετός για να δημιουργήσει στενό και σταθερό δεσμό μεταξύ τους²².

γ. Οριοθετήσεις του Δικαιώματος:

Κατά το σύνταγμα οι συναθροίσεις πρέπει να παρουσιάζουν δυο σημαντικά χαρακτηριστικά τα οποία μπορούμε να πούμε ότι επιτελούν έργο οριοθέτησης του δικαιώματος και όχι περιορισμό αυτού. Η συναθροίσεις λοιπόν προστατεύονται μόνο εφόσον είναι «ήσυχες» και «άοπλες». Όλες οι άλλες συναθροίσεις, ακόμα και αν παρουσιάζουν το οντολογικό στοιχείο της συνάθροισης αλλά και το στοιχείο του κοινού σκοπού, εφόσον δεν είναι ήσυχες και άοπλες, δεν αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα καμία προστασία τους και επομένως οι Αστυνομία μπορεί να στραφεί εναντίον τους. Πότε όμως μια συνάθροιση είναι ήσυχη και άοπλη;

1. Ήσυχη:

Όπως γνωρίζουμε από την πραγματικότητα, οι μετέχοντες στις συναθροίσεις μπορεί να εκφράζουν τον κοινό τους σκοπό πολλές φορές με συνθήματα. Μήπως λοιπόν οι συναθροίσεις αυτές δεν προστατεύονται

²² Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 84

από το Σύνταγμα γιατί αντίκειται στον όρο ήσυχα; Η απάντηση είναι αρνητική. Με τον όρο ήσυχα καταρχήν δεν εννοείται μη θορυβωδώς. Δεν νομιμοποιούνται δηλαδή από το Σύνταγμα μόνο οι «σιωπηρές» συναθροίσεις. Ήσυχη είναι η συνάθροιση η οποία διεξάγεται χωρίς επιδίωξη ή άσκηση βίαιης επιβολής ορισμένων σκοπών. Ορθότερος θα ήταν ο όρος «ειρηνική συνάθροιση»²³. Εάν στην συγκεκριμένη περίπτωση ακολουθείτο γραμματική ερμηνεία του όρου ήσυχα, το δικαίωμα στην συνάθροιση θα κινδύνευε σημαντικά να περιοριστεί, αφού ελάχιστες έως και καθόλου θα ήταν οι συναθροίσεις που θα ανταποκρίνονταν στην προϋπόθεση του «μη θορυβωδώς». Αντίθετα εδώ ταιριάζει περισσότερο μια τελολογική ερμηνεία του όρου, εφόσον έτσι μπορεί να ορισθεί καλύτερα το περιεχόμενο του. Σκοπός του συντακτικού νομοθέτη είναι να προστατεύσει από βιαιοπραγίες και γενικά να αποτρέψει την οποιαδήποτε άσκηση βίας, κατά προσώπων ή πραγμάτων. Προσπαθεί να κρατήσει λοιπόν τις ισορροπίες μη επιτρέποντας μια ελευθερία η οποία χαιρεί προστασίας από το ίδιο το Σύνταγμα, να παραβιάζει ή να καταπατεί ελευθερίες και δικαιώματα άλλων μη μετεχόντων σ' αυτήν.

Η συνάθροιση πρέπει να μην οδηγεί σε διατάραξη της δημόσιας ασφάλειας μέσω της άσκησης βίας. Βίαιη είναι μια συνάθροιση όταν τα μέλη της καταπιάνονται με βία κατά τρίτων προσώπων, ή ασκούν βία μεταξύ τους αλλά και όταν βιαιοπραγούν κατά κρατικών οργάνων, ανεξάρτητα από τα κίνητρα και τους σκοπούς που κρύβει η ενέργεια αυτή. Ωστόσο μικρά παραπτώματα στα οποία μπορούν να υποπέσουν οι συμμετέχοντες σε αυτή ή μικρές διαφωνίες μεταξύ τους, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, δεν νομιμοποιούν τη διάλυση της συναθροίσεως αυτής. Όταν όμως η συνάθροιση ξεφύγει από τα επιτρεπτά αυτά όρια, προβαίνοντας σε τέλεση αξιοποιίνων πράξεων, παύει πια και η συνταγματική της προστασία. Η συστηματική από μέρους της συνάθροισης διάπραξη αδικημάτων, τα οποία προβλέπονται από τον ΠΚ, οδηγεί σε κατάλυση του ήσυχου χαρακτήρα.

Εάν η βία ασκείται όχι από το σύνολο των συναθροιζόμενων, αλλά από περιορισμένο αριθμό προσώπων, και παρά τις προσπάθειες των οργανωτών να επιβάλουν την τάξη υποστηρίζεται η δυνατότητα απομάκρυνσης μόνο των προσώπων αυτών και όχι διάλυσης της συναθροίσεως. Όταν όμως παρά τη συμπαράσταση και της αστυνομίας είναι αδύνατη η απομάκρυνση των βιαιοπραγούντων, τότε μπορεί να φτάσουμε και σε διάλυση της συναθροίσεως²⁴.

Μια κάπως διαφορετική περίπτωση η οποία χρήζει αναφοράς, είναι αυτή κατά την οποία μια συνάθροιση η οποία κινείται στα πλαίσια του άρθρου 11 Σ, διεξάγεται δηλαδή ήσυχα και άοπλα, δέχεται επίθεση

²³ Τσίρη Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος της Συνάθροισης, 1988 σελ.116

²⁴ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 832

από μια άλλη συνάθροιση. Στην περίπτωση αυτή είναι φανερό ότι η μια από τις δυο συναθροίσεις, κινείται στα πλαίσια της νομιμότητας, ενώ αντίθετα η άλλη (η επιτιθέμενη) παραβιάζει το «ησύχως». Σ' αυτή την περίπτωση, η αστυνομία οφείλει να υπερασπίσει την νόμιμη συνάθροιση και αντίστοιχα να προβεί σε διάλυση της άλλης. Ωστόσο εάν η διάλυση της συνάθροισης, ή η ασφάλεια των μετεχόντων στην νόμιμη συνάθροιση εγκυμονεί ή διατρέχει αντίστοιχα κίνδυνο, τότε μπορεί η αστυνομία να διαλύσει και την συνάθροιση που ανταποκρίνεται στις επιταγές του συντάγματος για να προστατεύσει κυρίως την ζωή, την υγεία ή την περιουσία τους.

Εδώ παρατίθενται τρία ειδικότερα ζητήματα που αναφέρονται στην νομιμότητα μιας συνάθροισης²⁵:

- Μάσκες προσώπου, στολές και άλλα διακριτικά σήματα, τα οποία φέρουν μαζί τους οι συναθροιζόμενοι, εφόσον είναι διεγερτικά βίας, δεν ανταποκρίνονται στην έννοια της ήσυχης συναθροίσεως. Για παράδειγμα: οι μάσκες τρομοκρατικών οργανώσεων.
- Δεν είναι «ήσυχες» οι συναθροίσεις στις οποίες οι διαδηλωτές στοχεύουν να παρακωλύσουν σημαντικά την συγκοινωνία της πόλης, να απαγορεύσουν την κυκλοφορία πεζών ή οχημάτων, ή να παρακωλύσουν τη λειτουργία κοινοφελών εγκαταστάσεων. Ακόμα «ήσυχες» δεν είναι και όσες φορές οι διαδηλωτές ανάβουν φωτιές ή ανεγείρουν οδοφράγματα.
- Όσες συναθροίσεις επιδιώκουν να επιφέρουν ματαίωση ή παρεμπόδιση της λειτουργίας ή τον εκφοβισμό κρατικών ή άλλων δημόσιων οργάνων ή ενός πολιτικού κόμματος, μιας εκλογικής ή άλλης συναθροίσεως δεν ανταποκρίνεται στο «ησύχως » της συνταγματικής διάταξης.

2. Άοπλη

Άοπλη είναι η συνάθροιση που λαμβάνει χώρα χωρίς την παρουσία ενόπλων προσώπων ή τη χρησιμοποίηση οποιονδήποτε αντικειμένων ως όπλων. Όπλα μπορεί να είναι οποιαδήποτε ενσώματα αντικείμενα τα οποία μπορεί να χρησιμοποιηθούν από τους συναθροιζόμενους για να φέρουν πλήγματα εναντίον όποιου στραφούν (σωματικές βλάβες) αλλά και για να προκαλέσουν ζημιές. Εφόσον λοιπόν οι μετέχοντες σε μια συνάθροιση είναι εφοδιασμένοι με όπλα, αυτή χάνει αμέσως των χαρακτήρα της νόμιμης. Και πάλι ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση εξετάζεται η μαζικότητα των προσώπων που οπλοφορούν. Έτσι

²⁵ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 833

μεμονωμένα περιστατικά οπλοφορίας δεν είναι σε θέση να επηρεάσουν τη συνάθροιση, ιδίως όταν αυτά δεν φέρουν την έγκριση από τους οργανωτές της συνάθροισης. Αντίθετα εάν οι ίδιοι οι οργανωτές εφόσον τους ζητηθεί αρνηθούν να συμβάλουν στην απομάκρυνση των οπλοφορούντων προσώπων, τότε μπορεί η άρνηση αυτή να θεωρηθεί σαν έγκριση και συγκάλυψη της ένοπλης συνάθροισης και επομένως χωρεί διάλυση της από την αστυνομία.

δ. Corpus, Animus:

Όπως κάθε προστατευόμενο δικαίωμα έτσι και η συνάθροιση, αποτελείται από δυο στοιχεία βασικά, κυρίως γιατί έτσι γίνεται πιο εύκολος ο προσδιορισμός του προστατευόμενου περιεχομένου του δικαιώματος. Τα στοιχεία αυτά είναι ένα εξωτερικό, πραγματικό και υλικό στοιχείο (Corpus) και ένα εσωτερικό στοιχείο (Animus).

Το πρώτο στοιχείο αποτελεί η συγκέντρωση, η σύναξη ενός σημαντικού αριθμού προσώπων σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και το δεύτερο αποτελεί τον κοινό σκοπό τον οποίο έχουν τα πρόσωπα αυτά. Κοινός σκοπός μπορεί να είναι η ανταλλαγή απόψεων, έκφραση κοινών φρονημάτων ή η παράθεση πληροφοριών κτλ. Για να στοιχειοθετηθεί λοιπόν η συνάθροιση απαιτείται η ύπαρξη και των δυο αυτών στοιχείων. Η ύπαρξη μόνο του ενός πχ. της συγκέντρωσης των προσώπων, χωρίς αντίστοιχη ύπαρξη της κοινότητας του σκοπού, δεν μπορεί να αποτελέσει συνάθροιση.

ε. Είδη-Διακρίσεις των Συναθροίσεων:

Οι συναθροίσεις διακρίνονται κυρίως σε δυο κατηγορίες: στις Δημόσιες και στις Ιδιωτικές. Με τη σειρά τους οι δημόσιες συναθροίσεις διακρίνονται σε Δημόσιες Υπαίθριες και σε Δημόσιες εντός κλειστού χώρου. Οι Δημόσιες Συναθροίσεις μπορεί να είναι κινητές ή στατικές. Περαιτέρω διάκριση των Συναθροίσεων, είτε πρόκειται για δημόσιες είτε για ιδιωτικές, μπορεί να προκύψει από την άποψη του σκοπού της κάθε μιας (για παράδειγμα: πολιτικές, θρησκευτικές, αθλητικές κτλ).

1. Δημόσια Συνάθροιση:

Δημόσιες συναθροίσεις είναι όσες λαμβάνουν χώρα σε δημόσιο χώρο, με την έννοια του χώρου ο οποίος είναι προσιτός στο ευρύ κοινό. Στις συναθροίσεις δηλαδή αυτές, δεν τίθεται περιορισμός όσο αφορά τα πρόσωπα που επιθυμούν να συμμετάσχουν, αντίθετα είναι ανοικτές και απευθύνονται σε απεριόριστο αλλά και απροσδιόριστο αριθμό προσώπων. Όπου και αν αυτές διεξάγονται, δηλαδή ακόμα και αν διεξάγονται σε κατεξοχήν ιδιωτικό χώρο, καθένας έχει το δικαίωμα πρόσβασης και συμμετοχής. Έχουν τις πύλες τους ανοικτές στο ευρύ κοινό. Ακόμα και αν τίθενται ορισμένες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή (για παράδειγμα: καταβολή εισιτηρίου), αυτές μπορούν να πληρωθούν από τον καθένα και επομένως δεν παρακάμπτεται ο χαρακτήρας τους ως δημόσιων, δηλαδή ανοικτών στο κοινό²⁶.

Στις δημόσιες συναθροίσεις αναφέρεται και το ν.δ. 794/1971 στο άρθρο 1 παράγραφος 2 στην προσπάθεια διατύπωσης ενός νομοθετικού ορισμού για την συνάθροιση. Συγκεκριμένα: «Δημόσια συνάθροισης, κατά την έννοιαν του παρόντος νόμου, νοείται η εκ των προτέρων διοργανουμένη και σκοπούσα εις την από κοινού εκδήλωσιν του φρονήματος ή της γνώμης των μετεχόντων ή εις την παρακολούθησιν διαλέξεων ή εις την προβολήν κοινών αυτών αιτημάτων». Οι δημόσιες συναθροίσεις υπάγονται στο άρθρο 11 του ισχύοντος Σ ανεξάρτητα από την παραπέρα διάκριση τους σε δημόσιες συναθροίσεις σε κλειστό χώρο ή σε δημόσιες συναθροίσεις στην ύπαιθρο.

i) Δημόσια συνάθροιση σε κλειστό χώρο:

Καθοριστικό στοιχείο για τον προσδιορισμό μιας συνάθροισης σε δημόσια υπαίθρια ή σε δημόσια σε κλειστό χώρο, είναι η περιτοίχιση ή όχι του χώρου στον οποίο διεξάγεται αυτή. Μια συνάθροιση λοιπόν η οποία διεξάγεται σε περιτοιχισμένο χώρο και η οποία είναι ανοικτή στο ευρύ κοινό, δηλαδή καθένας μπορεί να προσέλθει σε αυτήν είναι δημόσια συνάθροιση σε κλειστό χώρο. Ακόμα και αν ο περικλειστος αυτός χώρος στον οποίο λαμβάνει χώρα η συνάθροιση είναι ιδιωτικός, δεν αφαιρεί τον χαρακτηρισμό της συνάθροισης ως δημόσιας²⁷, αρκεί να είναι σε θέση κάποιος να μετέχει σ' αυτήν χωρίς να απαιτείται προηγούμενη άδεια από τους διοργανωτές, ή ιδιαίτερη πρόσκληση. Αντίθετα η πληρωμή τυχόν εισιτηρίου, δεν αναιρεί και πάλι το δημόσιο χαρακτήρα της εφόσον αποτελεί απλή προϋπόθεση η οποία εύκολα πληρούται από τον καθένα.

²⁶ Χρυσογόνος Κ.Χ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2002, Εκδ. Σάκκουλα σελ 452

²⁷ Πιτσογιάννης Π. Ι., Συναθροίσεις – Συγκεντρώσεις, 1987, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελίδα 45

Καθοριστικό για το κλειστό ή υπαίθριο μιας συνάθροισης είναι όχι το κατά πόσο αυτή είναι στεγασμένη αλλά περιτοιχισμένη (για τις συναθροίσεις που λαμβάνουν χώρα σε περιτοιχισμένο, αστέγαστο χώρο-πχ γήπεδο ορίζει και το ν.δ. 794/1971). Το άρθρο 11 παράγραφος 2 ορίζει «Μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία.». Επομένως παρουσία της αστυνομίας σε δημόσια σε κλειστό χώρο συνάθροιση καταρχήν απαγορεύεται. Άλλο είναι το ζήτημα της παρουσίας της αστυνομίας σε περίπτωση που της έχει αυτό ζητηθεί από τους διοργανωτές.

ii) Δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις:

Δημόσια υπαίθρια συνάθροιση είναι αυτή που δεν λαμβάνει χώρα σε κλειστό χώρο (με την έννοια του περιτοιχισμένου) αλλά σε χώρο υπαίθριο, δηλαδή σε χώρο μη περικλειστο, ο οποίος και πάλι είναι προσιτός στο ευρύ κοινό χωρίς να απαιτείται η τήρηση οποιονδήποτε διατυπώσεων. Και στην περίπτωση αυτή ο χώρος μπορεί να είναι δημόσιος ή ιδιωτικός, στεγασμένος ή μη. Διεξάγονται δηλαδή σε χώρο τον οποίο δεν περιβάλλουν φυσικά ή τεχνικά εμπόδια, με την έννοια ότι καθένας μπορεί να εισέλθει σε αυτές από οποιαδήποτε κατεύθυνση χωρίς να απαιτείται είσοδος από συγκεκριμένη ελεγχόμενη είσοδο ή σημείο όπως συμβαίνει στις δημόσιες συναθροίσεις σε κλειστό χώρο. Στατιστικά οι υπαίθριες συναθροίσεις είναι πολύ λιγότερες από εκείνες που γίνονται σε κλειστό χώρο. Ωστόσο οι συναθροίσεις αυτές ασκούν μεγαλύτερη επιρροή και πολλές φορές αποτελούν δείγμα δυναμικής. Από τις συναθροίσεις αυτές απορρέουν περισσότεροι κίνδυνοι για την δημόσια ασφάλεια. Γι' αυτό το λόγο το άρθρο 11 του Συντάγματος ορίζει στην παράγραφο 2 ότι η αστυνομία παρίσταται στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις χωρίς να απαιτείται προηγούμενη άδεια από τους διοργανωτές. Επιπλέον οι αστυνομικές αρχές μπορούν να απαγορεύσουν με αιτιολογημένη τους απόφαση γενικά τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις εφόσον επίκειται σοβαρός κίνδυνος για την δημόσια ασφάλεια, ή σε ορισμένη περιοχή αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής.

Ιδιαίτερη κατηγορία της υπαίθριας συνάθροισης είναι η διαδήλωση. Διαδήλωση είναι η συνάθροιση που αποσκοπεί να επηρεάσει πρόσωπα που βρίσκονται εκτός από αυτά που λαμβάνουν ήδη μέρος σε αυτή. Εάν η διαδήλωση είναι κινούμενη κατά μήκος δρόμων τότε ονομάζεται πορεία. Οι μορφές αυτές συναθροίσεων δίνουν τη δυνατότητα σε ομάδες που δεν έχουν καμία ή έχουν έστω μικρή πρόσβαση στην Βουλή, στον τύπο ή στην ραδιοτηλεόραση να

διαδηλώνουν προβάλλοντας τα αιτήματα και τις απόψεις τους²⁸, με κάποια προσπάθεια επηρεασμού της κοινής γνώμης.

2. Ιδιωτική συνάθροιση:

Ιδιωτικές συναθροίσεις είναι αυτές που γίνονται σε χώρους ιδιωτικούς, με την έννοια χώρων μη προσιτών ελεύθερα στο ευρύ κοινό. Ιδιωτική μπορεί να είναι μια συνάθροιση που λαμβάνει χώρα καταρχήν σε μια οικεία, αλλά και σε οποιοδήποτε άλλο ιδιωτικό χώρο, ο οποίος δεν είναι προσιτός και ανοικτός σε όλους αλλά για την είσοδο απαιτείται είτε ιδιαίτερη πρόσκληση από τους διοργανωτές, είτε κάποια ιδιότητα και γενικά προϋποθέσεις οι οποίες δεν πληρούνται από τον καθένα. Ωστόσο ο χώρος δεν απαιτείται να είναι ιδιωτικός αλλά μπορεί να είναι δημόσιος αρκεί να είναι περικλειστος, δηλαδή το δικαίωμα εισόδου να έχουν συγκεκριμένα άτομα και η είσοδος – έξοδος να ελέγχεται ώστε ο χαρακτήρας της να παραμένει ιδιωτικός²⁹. Στις ιδιωτικές συναθροίσεις δεν επιτρέπεται να παρίσταται η αστυνομία. Οι συναθροίσεις αυτές προστατεύονται από το άρθρο 11 Σ αλλά παράλληλα και από το άρθρο 9 για την κατοικία και την ιδιωτική, οικογενειακή ζωή. Η παρουσία δημοσιογράφων και η δημοσίευση τυχόν αποφάσεων που πάρθηκαν στη ιδιωτική συνάθροιση δεν αναιρεί τον ιδιωτικό της χαρακτήρα μετατρέποντας την σε δημόσια³⁰.

²⁸ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 830

²⁹ Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 112

³⁰ Τσίρη Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος της Συνάθροισης, 1988 σελ. 103

II. ΕΞΟΥΣΙΑ

α. Βασικές Μορφές:

Όπως γνωρίζουμε δικαίωμα είναι η εξουσία που απονέμεται από το δίκαιο στο πρόσωπο (φυσικό, νομικό) για την ικανοποίηση εννόμων συμφερόντων (ορισμός Regelsberg)³¹. Η απορρέουσα λοιπόν από το δικαίωμα συναθροίσεως εξουσία έχει θετικό / ενεργητικό περιεχόμενο, είναι δηλαδή εξουσία, που επιτρέπει στον φορέα να προβαίνει σε διάφορες θετικές ενέργειες σχετικές με το δικαίωμα.

Παράλληλα, η από το δικαίωμα συνάθροισης προερχόμενη εξουσία έχει και αρνητικό / παθητικό περιεχόμενο, με την έννοια ότι παρέχει στον φορέα τη δυνατότητα να μην προβαίνει σε θετική ενέργεια για την άσκηση του δικαιώματος. Συγκεκριμένα:

• Θετικό Περιεχόμενο του Δικαιώματος:

Το περιεχόμενο αυτό συγκαταλέγει στους κόλπους του την δυνατότητα κάθε φορέα να οργανώσει, να διευθύνει ή να συμμετάσχει σε μια συνάθροιση. Μπορεί δηλαδή ένα πρόσωπο να συμμετέχει ενεργά στην άσκηση του δικαιώματος αυτού. Η θετική ενεργοποίηση του δικαιώματος αυτού γίνεται είτε με την συγκρότηση της οργάνωσης μιας συνάθροισης από το φορέα του δικαιώματος, δηλαδή με την διεξαγωγή από τον φορέα όλων των απαραίτητων εργασιών για την ολοκλήρωση μιας συνάθροισης, είτε με την κατεύθυνση από τον φορέα άλλων προσώπων για προετοιμασία της συνάθροισης αλλά και με την συμμετοχή του προσώπου. Το άρθρο 11 του Σ, προστατεύει το θετικό αυτό περιεχόμενο του δικαιώματος, αρκεί οι εξουσίες που απορρέουν από το δικαίωμα αυτό να κινούνται εντός των πλαισίων που οριοθετούν το δικαίωμα και με γνώμονα πάντα τις ρήτρες για την άσκηση του κάθε δικαιώματος (χρηστότητα, νομιμότητας, κοινωνικότητας). Το ν.δ. 794/1971 προβλέπει σαν επιμέρους δικαιώματα που απορρέουν από το δικαίωμα της συνάθροισης, το δικαίωμα διοργάνωσης, διεύθυνσης και συμμετοχής.

³¹ Γεωργιάδης Σ.Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, σελίδα 224

• Αρνητικό Περιεχόμενο του Δικαιώματος:

Το άρθρο 11 Σ δεν αναγνωρίζει μόνο το δικαίωμα διοργάνωσης, διεύθυνσης και συμμετοχής σε μια συνάθροιση, αλλά αναγνωρίζει και ένα άλλο δικαίωμα. Το δικαίωμα αποχής και μη συμμετοχής σε συνάθροιση. Κανείς δεν είναι υποχρεωμένος να ασκεί το δικαίωμα της συνάθροισης. Το Σύνταγμα με την αναγνώριση και προστασία του δικαιώματος (όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα άλλα δικαιώματα) δεν υποχρεώνει τους φορείς τους να το ασκήσουν, αλλά αφήνει σε αυτούς την διακριτική ευχέρεια της επιλογής άσκησης ή μη και σε περίπτωση άσκησης παρέχει την προστασία. Για αυτό άλλωστε και οι μετέχοντες σε μια συνάθροιση απαιτείται να κινούνται εντός των επιτρεπτών ορίων, προστατεύοντας έτσι αλλά και σεβόμενοι την αρνητική ελευθερία της συνάθροισης, όπως αυτή αποκαλείται.

β. Διαστάσεις – αποδέκτες:

• Αμυντικό Περιεχόμενο:

Το δικαίωμα της συναθροίσεως έχει αμυντικό περιεχόμενο. Στρέφεται κατά του Κράτους ως αμυντικό δικαίωμα, αλλά επίσης ενάντια σε κάθε φορέα εξουσίας, είτε δημόσιας είτε ιδιωτικής η οποία παρεμποδίζει τον φορέα του δικαιώματος να ασκεί ακώλυτα το δικαίωμα που του κατοχυρώνει το Σύνταγμα στο άρθρο 11Σ. Πρόκειται δηλαδή για *erga omnes* δικαίωμα. Αναπτύσσει δηλαδή το δικαίωμα στην συνάθροιση και διαπροσωπική ενέργεια. Άλλωστε η «τριτενέργεια» των συνταγματικών δικαιωμάτων απορρέει από την ίδια τη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ. Και οι ιδιώτες λοιπόν οφείλουν να σεβαστούν και να μην καταπατούν το δικαίωμα. Στο Ελληνικό δίκαιο για τους ιδιώτες ισχύει μόνο η αμυντική διαπροσωπική ενέργεια. Οφείλουν δηλαδή μόνο να σέβονται δηλαδή να μην παραβιάζουν τα θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα, όχι όμως και να τα προστατεύουν. Το Κράτος οφείλει και αυτό με τη σειρά του να απέχει από κάθε ενέργεια που θα παραβίαζε και θα καταπατούσε το δικαίωμα στην συνάθροιση. Ωστόσο το δικαίωμα αυτό δεν στρέφεται μόνο κατά του κράτους, ως αμυντικό αλλά και προς το κράτος ως προστατευτικό. Η αμυντική αυτή ενέργεια του δικαιώματος δεσμεύει και την νομοθετική, δικαστική και εκτελεστική εξουσία οι οποίες στο πλαίσιο της εξουσίας που τους αναγνωρίζεται οφείλουν να σέβονται το δικαίωμα και να αποφεύγουν παραβιάσεις του.

• Προστατευτικό Περιεχόμενο:

Εκτός από την αμυντική, το δικαίωμα έχει και προστατευτική διάσταση. Ως προστατευτικό δικαίωμα, προστατεύει τον άνθρωπο από την ίδια πηγή κινδύνων με το αμυντικό, δηλαδή από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων. Ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση το προστατευτικό περιεχόμενο δεν ισχύει *erga omnes* όπως το αμυντικό αλλά έχει σχετικό χαρακτήρα. Το προστατευτικό περιεχόμενο προκύπτει από την συνταγματική αρχή της προστασίας που επιβάλλει την παροχή βοήθειας στον αμυνόμενο για την απόκρουση της επίθεσης και την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη³². Η αρχή της προστασίας κατοχυρώνεται από το Σ ως βασικός γενικός κανόνας, αναφερόμενος στο κράτος όχι όμως και στους υπόλοιπους παράγοντες της έννομης τάξης. Το άρθρο 25 παράγραφος 4 του Σ ορίζει ότι το κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης. Το κράτος λοιπόν δικαιούται βασιζόμενο στη διάταξη αυτή να διευρύνει νομοθετικά την προστατευτική υποχρέωση και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το Κράτος λοιπόν υποχρεούται να προστατεύει το δικαίωμα από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων. Δεν υποχρεούται ωστόσο κατά γενικό συνταγματικό κανόνα να εξασφαλίζει τον άνθρωπο. Προστατευτικά δικαιώματα είναι τα προς το κράτος στρεφόμενα δικαιώματα, τα οποία περιέχουν αξίωση παροχής βοήθειας προς τον αμυνόμενο για την απόκρουση της απειλούμενης, με επιθετική ενέργεια, προσβολής των δικαιωμάτων του ή για την αποκατάσταση της βλάβης, που υπέστη με την προσβολή³³. Τα προστατευτικά λοιπόν δικαιώματα στρέφονται προς και όχι κατά του κράτους και έχουν σχετικό και όχι απόλυτο χαρακτήρα. Δημιουργούν έτσι την υποχρέωση για το κράτος αλλά και τα κρατικά όργανα ανάλογα με τις αρμοδιότητες τους να ενεργούν προς την κατεύθυνση της προστασίας του. Άλλωστε το άρθρο 25 ορίζει ότι όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους και όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση τους.

³² Δημητρόπουλος, Η Συνταγματική Προστασία κ.λπ., σ.95 επ.

³³ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος III Ημ.Β, 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 141-142

• Διασφαλιστικό Περιεχόμενο:

Το διασφαλιστικό περιεχόμενο αναφέρεται στη διαφύλαξη του ατόμου από κάθε φύσεως κοινωνικοοικονομικά εμπόδια. Η αρχή της διασφάλισης αναλύεται στις μερικότερες αρχές της εξασφάλισης και της διεκδίκησης. Η αρχή της εξασφάλισης ωστόσο δεν αναγνωρίζεται ακόμα στο Σ, επομένως τα εξασφαλιστικά δικαιώματα δεν στρέφονται ούτε κατά του κράτους ούτε κατά των ιδιωτών. Ωστόσο αναγνωρίζεται συνταγματικά η αξίωση διεκδίκησης της εξασφάλισης του ανθρώπου από τους κοινωνικοοικονομικούς κινδύνους και τα εμπόδια, μια αξίωση δηλαδή για την διεκδίκηση του εξασφαλιστικού περιεχομένου. Για να αντιληφθούμε κατά πόσο το δικαίωμα στην συνάθροιση έχει διασφαλιστικό περιεχόμενο πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο ο νομοθέτης προστατεύει το δικαίωμα μόνο από επιθετικές ενέργειες συνανθρώπων του ή και από την οικονομική ανάγκη. Εάν η απάντηση είναι θετική τότε θα υπάρχει αξίωση παροχής ελάχιστων μέσων απαραίτητων για την άσκηση αυτή. Για παράδειγμα η αξίωση από το κράτος για παροχή κατάλληλων χώρων ή αιθουσών για την άσκηση του δικαιώματος. Κατά μια γνώμη, η απάντηση είναι αποφαιτική επομένως το δικαίωμα συναθροίσεως δεν φέρει διασφαλιστικό περιεχόμενο παρά μόνο αμυντικό και προστατευτικό.

Γ. ΑΣΚΗΣΗ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Καταρχήν καθοριστικό στοιχείο για την κατανόηση των περιορισμών είναι η διάκριση τους από τις οριοθετήσεις. Οριοθέτηση είναι η με διατάξεις δικαίου στο πλαίσιο της γενικής σχέσης πραγματοποιούμενος καθορισμός του γενικού περιεχομένου, ο προσδιορισμός των ανώτατων ορίων άσκησης του δικαιώματος³⁴. Προσδιορίζει δηλαδή το περιεχόμενο του δικαιώματος και θέτει τα νόμιμα όρια του. Αντίθετα ο περιορισμός είναι κάθε συρρίκνωση του νόμιμου γενικού περιεχομένου του δικαιώματος, δηλαδή της κτήσης ή της άσκησης³⁵. Επομένως οι περιορισμοί διακρίνονται από τις οριοθετήσεις, αφού ακριβώς απαιτείται αρχικά ο καθορισμός των ορίων του δικαιώματος για να τεθεί θέμα συρρίκνωσης αυτών. Μια πρώτη διάκριση των περιορισμών είναι σε Συνταγματικούς και σε Νομοθετικούς Περιορισμούς.

I. Συνταγματικοί περιορισμοί:

- **Περιορισμοί που αναφέρονται στους φορείς του δικαιώματος:**

Καταρχήν το άρθρο 11 Σ επιφυλάσσει το δικαίωμα της συνάθροισης στους Έλληνες. Ο περιορισμός ωστόσο αυτός, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, δεν απαγορεύει την άσκηση του δικαιώματος και από τους αλλοδαπούς. Με την κύρωση από την Ελλάδα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που αναγνωρίζει το δικαίωμα της συνάθροισης σε κάθε άνθρωπο, το δικαίωμα εκτείνεται και στους αλλοδαπούς. Ωστόσο όπως αναφέρθηκε, το άρθρο 16 της ΕΣΔΑ αναγνωρίζει την δυνατότητα περιορισμού – απαγόρευσης της άσκησης του δικαιώματος στους αλλοδαπούς εφόσον αυτή γίνεται για πολιτικούς σκοπούς. Ωστόσο πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην οδηγούμαστε σε πλήρη απαγόρευση του δικαιώματος, αλλά σε έναν περιορισμό που προσήκει και αρμόζει.

Άλλος περιορισμός που προκύπτει, είναι για τα πρόσωπα που βρίσκονται σε ειδική κυριαρχική σχέση με το κράτος. Οι περιορισμοί όμως αυτοί δεν είναι αδικαιολόγητοι αλλά αποσκοπούν στην εξασφάλιση και του συνόλου και του ίδιου του προσώπου (υπαλλήλου). Το άρθρο 29 παράγραφος 3 ορίζει ότι απαγορεύεται απολύτως η οποιαδήποτε μορφή εκδήλωσης υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος (για παράδειγμα

³⁴ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος III Ημ.Β , 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 155

³⁵ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος III Ημ.Β , 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 184

συνάθροιση πολιτικού περιεχομένου) στους δικαστικούς λειτουργούς και σε όσους υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας. Το συγκεκριμένο άρθρο πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο που να μην περιορίζει ανεπίτρεπτα το δικαίωμα στην συνάθροιση. Καταρχήν λοιπόν απαγορεύεται οι πιο πάνω, να μετέχουν σε συναθροίσεις καθαρά πολιτικού και κομματικού περιεχομένου. Ωστόσο δεν απαγορεύεται η διοργάνωση και η συμμετοχή συναθροίσεων για οποιοδήποτε άλλο σκοπό εκτός από πολιτικό.

- **Περιορισμοί που απορρέουν από το άρθρο 5 παρ. 1 του Σ (ρήτρες νομιμότητας, χρηστότητας και κοινωνικότητας)**

Το άρθρο 5 Σ αναγνωρίζει το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλονται τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζεται το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Το ζήτημα λοιπόν είναι κατά πόσο οι τρεις αυτοί περιορισμοί, της νομιμότητας, της χρηστότητας και της κοινωνικότητας ισχύουν για όλα τα δικαιώματα. Η απάντηση είναι καταφατική η διάταξη αυτή καθώς και η διάταξη του άρθρου 25 του Σ ισχύουν για όλα τα δικαιώματα και εισάγουν τις τρεις πιο πάνω αναφερόμενες ρήτρες της νομιμότητας, της κοινωνικότητας και της χρηστότητας. Εξετάζοντας τους τρεις αυτούς περιορισμούς το μόνο ζήτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο στο δικαίωμα της συνάθροισης ισχύει και η ρήτρα της χρηστότητας. Όσο αφορά την ρήτρα της νομιμότητας, αυτή σίγουρα ισχύει, εφόσον κάθε διάταξη και κάθε δικαίωμα που είναι αναγνωρισμένο από το σύνταγμα οφείλει να είναι και σύμφωνο με αυτό, με την έννοια να μην έρχεται σε συγκρούσεις μαζί του, ούτως ώστε να λειτουργεί αρμονικά το συνταγματικό οικοδόμημα. Η ρήτρα πάλι της κοινωνικότητας είναι και αυτή αυτονόητη εφόσον τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον άνθρωπο, του αναγνωρίζονται σαν όντος πλασμένου να ζει σε μια κοινωνία, δηλαδή να συμβιώνει με ομοίους του, και επομένως και το δικαίωμα της συνάθροισης οφείλει να ασκείται με γνώμονα πάντα τον σεβασμό των δικαιωμάτων και των υπόλοιπων κοινωνιών (γι' αυτό άλλωστε και το αμυντικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων). Το ζήτημα τώρα γεννάται όσο αφορά την ρήτρα της χρηστότητας. Ο Ράικος υποστηρίζει ότι ο περιορισμός των χρηστών ηθών δεν αναφέρεται στα άλλα ατομικά δικαιώματα και επομένως περιορίζεται στο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και στα υπόλοιπα θεμελιώδη δικαιώματα. Υποστηρίζεται ότι η διάταξη του άρθρου 5 είναι γενική, ενώ η διάταξη

του άρθρου 11 ειδική και επομένως υπερισχύει³⁶. Ωστόσο υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη. Ότι δηλαδή η ρήτρα της χρηστότητας καλύπτει όλα τα ατομικά δικαιώματα. Για να πούμε ότι ένας ειδικός νόμος υπερισχύει του γενικού, πρέπει απλούστατα η ειδική διάταξη να προβλέπει διαφορετικά από ότι η γενική, ειδάλλως εφαρμόζεται και πάλι η γενική. Η ρήτρα της χρηστότητας μπορεί να ερμηνευθεί σαν εντιμότητα. Μπορεί να ερμηνευθεί σαν η ειλικρίνεια, η εντιμότητα, η ευπρέπεια και η ευθύτητα που πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε πράξη. Η ρήτρα αυτή δεν επιδιώκει να εισάγει περιορισμούς στην άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων, αλλά αποσκοπεί στην αποτροπή κάθε ανήθικης άσκησης θεμελιώδους δικαιώματος³⁷. Η δεύτερη αυτή άποψη πρέπει να κριθεί και σαν η πιο ορθή.

- **Περιορισμοί που απορρέουν από το άρθρο 25 παρ.3 του Συντάγματος:**

Το άρθρο 25 στην εν λόγω παράγραφο ορίζει ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται. Δεν επιτρέπεται δηλαδή η άσκηση των δικαιωμάτων να ξεπερνά τα ανεκτά και επιτρεπόμενα όρια. Σε μια τέτοια περίπτωση τα δικαιώματα ασκούνται καταχρηστικά και επομένως δεν χωρεί προστασία τους. Κατάχρηση δικαιώματος είναι η νομότυπη, πλην όμως υπερβολική και για αυτό μη ανεκτή από την έννομη τάξη άσκηση του δικαιώματος. Λέγοντας νομότυπο εννοούμε ότι καταρχήν η άσκηση του δικαιώματος δεν προσκρούει σε οποιαδήποτε διάταξη νόμου. Απαιτείται λοιπόν για την κατάχρηση το στοιχείο της υπερβολής. Η καταχρηστική συμπεριφορά είναι υπερβολική συμπεριφορά και μάλιστα η υπερβολή είναι τόσο μεγάλη ώστε δεν είναι πια ανεκτή από την έννομη τάξη. Τίθεται λοιπόν από το σύνταγμα ένας αντικειμενικός κανόνας δικαίου που ισχύει τόσο στο δημόσιο όσο και στο ιδιωτικό δίκαιο. Η κατάχρηση αυτή ισχύει τόσο μεταξύ των σχέσεων κράτους-πολίτη όσο και στις διαπροσωπικές σχέσεις.

- **Περιορισμοί που προκύπτουν από το ίδιο το άρθρο 11 του Συντάγματος :**

Το ίδιο το άρθρο 11 του Σ προβλέπει κάποιο περιορισμό. Ορίζει ότι στις δημόσιες υπαίθριες και μόνο σε αυτές συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία. Επομένως όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω στις διακρίσεις των συναθροίσεων, η παρουσία της αστυνομίας δεν

³⁶ Ράικος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, σελ 179, Τσάτσος, Θεμελιώδη Δικαιώματα σελίδα 268.

³⁷ Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος III Ημ.Β , 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα σελίδα 172-173

νομιμοποιείται στις δημόσιες σε κλειστό χώρο συναθροίσεις καθώς και στις ιδιωτικές. Μέχρι και το Σ του 1952 επιτρεπόταν η παρουσία της αστυνομίας σε όλες τις δημόσιες συναθροίσεις. Σήμερα επιτρέπεται η παρουσία της αστυνομίας σε κλειστή συνάθροιση μόνο εφόσον συναινούν σε αυτό οι διοργανωτές, οι οποίοι μάλιστα έχουν και την πρωτοβουλία πρόσκλησης της αστυνομίας. Αντίθετα η αστυνομία δεν μπορεί να εξαναγκάσει αυτούς να δεχτούν την παρουσία της.

Επιπλέον σε κλειστές συναθροίσεις δεν επιτρέπεται η παρουσία μυστικών αστυνομικών χωρίς στολές ούτε άλλων διοικητικών οργάνων, καθώς ούτε και η χρήση καλυμμένων μικροφώνων, φωτογραφικών ή τηλεοπτικών εγκαταστάσεων που επιτρέπουν στην αστυνομία να παρακολουθεί τα πραττόμενα και λεγόμενα στην συνάθροιση χωρίς να είναι φυσικώς παρούσα³⁸. Σε αυτή την περίπτωση, ιδιαίτερα για της ιδιωτικές συναθροίσεις η συμπεριφορά αυτή θα προσέκρουε και στο άρθρο 9 του Συντάγματος για την προστασία της κατοικίας και της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Ωστόσο και η παρουσία της αστυνομίας στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις γίνεται με τρόπο που να μην παρακωλύει την άσκηση του δικαιώματος. Αρχικά απαιτείται η αστυνομική παρουσία να γίνεται γνωστή στους διευθύνοντες την συνάθροιση και έπειτα γίνεται γνωστή και στους συναθροιζόμενους μέσω της παρουσίας των ένστολων αστυνομικών οργάνων στο χώρο της συνάθροισης. Ακόμα και ο αριθμός των αστυνομικών δυνάμεων καθορίζεται ανάλογα με τις περιστάσεις και απαγορεύεται η υπέρβαση του ώστε να μην παρακωλύεται και πάλι η άσκηση του δικαιώματος. Τέλος η παρουσία της αστυνομίας και η δραστηριότητα της αρκείται στην πρόληψη και αποτροπή σοβαρών κινδύνων για τη δημόσια ασφάλεια καθώς και αποτροπή και πρόληψη σοβαρής διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής σε συγκεκριμένη περιοχή. Σε καμία περίπτωση δεν νομιμοποιείται να κατασκοπεύει συναθροίσεις φωτογραφίζοντας τους παρόντες. Τέλος επειδή το δικαίωμα δεν αποτελεί άσυλο για την τέλεση εγκλημάτων και ποινικά αξιόλογων πράξεων, η αστυνομία δύναται να καταστείλει τις πράξεις αυτές.

- **Αναστολή του Δικαιώματος:**

Το άρθρο 48 Σ ορίζει ότι σε περίπτωση πολέμου, επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας, καθώς και αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, η Βουλή, με απόφαση της, που λαμβάνεται ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης, θέτει τη σε εφαρμογή, σε

³⁸ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 834

ολόκληρη την Επικράτεια ή σε τμήμα της το νόμο για την κατάσταση πολιορκίας και μπορεί να αναστείλει την ισχύ μιας σειρά από συνταγματικές διατάξεις ανάμεσα σε αυτές και το άρθρο 11 Σ. Επομένως για τους πιο πάνω λόγους με βάση και το νόμο 566/1977 «περί καταστάσεως πολιορκίας» είναι δυνατή η αναστολή του άρθρου 11.

II. ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ:

Στο άρθρο 11 Σ όσο αφορά την ειδικότερη ρύθμιση των περιορισμών του, οι οποίοι προβλέπονται στην παράγραφο 2 υποβάλλονται σε επιφύλαξη νόμου. Η διάταξη αναφέρει χαρακτηριστικά «όπως νόμος ορίζει». Οι δυο περιπτώσεις για τις οποίες χωρεί επιφύλαξη νόμου είναι αφενός αυτή κατά την οποία από την συνάθροιση επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια και αφετέρου όταν σε ορισμένη περιοχή, απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Στον περιορισμό αυτό υπάγεται μόνο η υπαίθρια συνάθροιση. Αυτό συνάγεται από την μη ρητή επιφύλαξη νόμου και για τις ιδιωτικές ή εν κλειστό χώρο συναθροίσεις:

ι. Δημόσια ασφάλεια:

Δημόσια ασφάλεια νοείται η προστασία από τον τυχόν κίνδυνο προσβολής της ασφάλειας προσώπων, της έννομης τάξης και του Κράτους γενικότερα. Νοείται η διαφύλαξη τόσο των δικαιωμάτων των πολιτών αλλά και των θεσμών του Κράτους, του Πολιτεύματος, της έννομης τάξης και γενικότερα της υπόστασης του Κράτους, κρινόμενα πάντα υπό το πρίσμα της ολότητας. Αυτό επιδιώκει να διαφυλάξει ο συντακτικός νομοθέτης καθιερώνοντας την δυνατότητα απαγόρευσης γενικά των συναθροίσεων.

ιι. Σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής:

Ο προβλεπόμενος περιορισμός αναφέρεται σε περιπτώσεις σοβαρής παρεμπόδισης της ελευθερίας κυκλοφορίας ή παρακώλυση των συγκοινωνιών προσώπων που δεν μετέχουν στην συνάθροιση, με αποτέλεσμα να απειλείται σοβαρά η κοινωνικοοικονομική ζωή στη χώρα. Εάν λοιπόν, με την βοήθεια και της αρχής της αναλογίας, ο κίνδυνος που απειλεί την κοινωνικοοικονομική ζωή της χώρας είναι τόσο σημαντικός που απαιτείται ο περιορισμός του δικαιώματος τότε και με πολλές επιφυλάξεις είναι δυνατή ακόμα και η απαγόρευση του δικαιώματος.

Και η συνάθροιση όπως και κάθε δικαίωμα υπάγεται στους γενικούς νόμους. Η ελευθερία των συναθροίσεων δεν συνεπάγεται

ελευθερία προς αδικοπραξία. Δεν παραμένουμε ωστόσο μόνο στο Ποινικό Δίκαιο. Σημαντικές παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας παρατηρούνται επίσης. Ορθό και σύμφωνο με το Σύνταγμα είναι η διεξαγωγή των συναθροίσεων-διαδηλώσεων, με τρόπο που να μην διαταράσσεται ή να μην διαταράσσεται καθολικά η οδική κυκλοφορία³⁹. Το δικαίωμα στην συνάθροιση δεν δημιουργεί άσυλο για πρόσωπα τα οποία ευθύνονται απέναντι στο νόμο. Εάν δηλαδή σε περίοδο επιδημίας απαγορευτεί προσωρινά η συγκέντρωση προσώπων σε κλειστό χώρο δεν μπορεί να γίνει συνάθροιση με τον ισχυρισμό της μη επιφύλαξης νόμου για της κλειστές συναθροίσεις ή της εξαίρεσης τους από τον περιορισμό της παραγράφου 2. Όλα τα πιο πάνω αποτελούν γενικούς περιορισμούς. Ωστόσο οι περιορισμοί αυτοί δεν δικαιολογούν σε καμία περίπτωση την επιβολή οποιονδήποτε προληπτικών υποχρεώσεων στους οργανωτές μιας συνάθροισης, για παράδειγμα να απαιτείται η αναγγελία της ή οποιαδήποτε άδεια για την διεξαγωγή της. Αν η αστυνομική αρχή πληροφορηθεί την διοργάνωση μιας συνάθροισης, δεν δικαιούται να την απαγορεύσει αλλά μπορεί να επιστήσει την προσοχή στους διοργανωτές αλλά και στο κοινό, για τις σχετικές απαγορεύσεις και τους περιορισμούς και την ενδεχόμενη ανάγκη επέμβασης της αστυνομίας αν οι κανόνες αυτοί παραβιαστούν⁴⁰.

Όσο αφορά την οδική κυκλοφορία η οποία συχνά επηρεάζεται από την διεξαγωγή μιας πορείας, η αστυνομία φέρει την ευθύνη να κρατήσει ρέουσα την οδική κυκλοφορία. Χωρίς να απαγορεύσει την συνάθροιση, αλλά παράλληλα και χωρίς να επιτρέψει την καθολική καταπάτηση του δικαιώματος ελεύθερης διακίνησης.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες απαγορεύεται η διεξαγωγή μιας συνάθροισης, το μέτρο αυτό πρέπει να είναι το καταλληλότερο ανάμεσα σε άλλα μέτρα που μπορούν να ληφθούν. Εφόσον δηλαδή οι κίνδυνοι που μπορεί να προκύψουν από την συνάθροιση μπορούν να αντιμετωπιστούν με διαφορετικό ηπιότερο τρόπο ώστε να μην απαγορευτεί τελικά η συνάθροιση, τότε το μέτρο αυτό πρέπει να προτιμάται (καθοριστική για αυτό είναι η αρχή της αναλογικότητας). Η απαγόρευση μιας συνάθροισης από την αστυνομία και γενικότερα η λήψη μέτρων εναντίον της απαιτείται να γίνεται με αιτιολόγηση από την αστυνομία, όπου θα αναφέρονται οι συγκεκριμένες συνθήκες υπό τις οποίες πάρθηκε η απόφαση και οι λόγοι που την δικαιολογούν. Η απαγόρευση μαζί με την αιτιολογία της απαιτείται να κοινοποιούνται στους διοργανωτές της συνάθροισης έγκαιρα, καθώς και στους μετέχοντες σε αυτή.

Σε μια συνάθροιση ωστόσο μπορεί να προκύψει και το ενδεχόμενο της διάλυσης της. Η αρμόδια αρχή μπορεί να προβεί σε

³⁹ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 840

⁴⁰ Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα σελ 841

διάλυση εφόσον παραβιάζονται γενικοί νόμοι ή εφόσον έχουν προκληθεί οι κίνδυνοι που προβλέπονται στο άρθρο 11 παράγραφος 2. Η διάλυση συνάθροισης που είχε απαγορευτεί ή που διεξάγεται χωρίς την εκπλήρωση των νόμιμων επιβληθέντων όρων, μπορεί να διαλυθεί. Αντίθετα περιπτώσεις συναθροίσεων στις οποίες οι διοργανωτές δεν γνωστοποίησαν έγκαιρα την διεξαγωγή της, δεν μπορεί να διαλυθούν. Πριν προβεί η αστυνομία στη διάλυση μιας συνάθροισης που δεν ανταποκρίνεται στους όρους που τις έχουν επιβληθεί, οφείλει να γνωστοποιήσει το γεγονός στους διοργανωτές ζητώντας του να συμβάλουν λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα για αποκατάσταση της νομιμότητας ή να κηρύξουν τη λήξη της. Μόνο εάν οι διοργανωτές αρνηθούν τη συνδρομή τους ή δεν είναι σε θέση να το κάνουν μπορεί να προβεί η αστυνομία στη διάλυση της. Η απόφαση για τη διάλυση πρέπει να γνωστοποιηθεί και στους συναθροιζόμενους για να αρχίσουν να απομακρύνονται. Αν παρά την κοινοποίηση, οι συμμετέχοντες δεν αποχωρούν εκούσια, επιτρέπεται η επιβολή άμεσου καταναγκασμού.

Δ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το δημοκρατικό πολίτευμα αποτελεί την μήτρα και το βάθρο πολλών δικαιωμάτων. Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι αποτελεί ένα από αυτά τα δικαιώματα. Το ίδιο το Ελληνικό Σύνταγμα ακολουθώντας παραδείγματα ξένων Συνταγμάτων κατοχυρώνει και συνάμα προστατεύει τις συναθροίσεις.

Το δικαίωμα της συνάθροισης αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα, συλλογικού χαρακτήρα και όσο αφορά την νομική του φύση, παρουσιάζεται να είναι τόσο ατομική-αμυντική αλλά παράλληλα και πολιτική. Διακρίνεται δηλαδή από μια μικτή νομική φύση.

Φορείς του δικαιώματος αυτού αποτελούν καταρχήν τα φυσικά πρόσωπα, ωστόσο σαν φορείς αναγνωρίζονται υπό περιορισμούς και τα νομικά πρόσωπα. Όσο αφορά τώρα τους αποδέκτες του δικαιώματος, κύριος αποδέκτης του είναι το Κράτος καθώς επίσης και οι πολίτες στα πλαίσια της «τριτενέργειας».

Το περιεχόμενο του δικαιώματος διακρίνεται σε θετικό και αρνητικό. Οι οριοθετήσεις του, τίθενται από το ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 11 και συμβάλουν στην σωστή και αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος.

Συνάθροιση είναι η συνάντηση αξιόλογου αριθμού προσώπων, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, που χαρακτηρίζεται από κοινότητα σκοπού. Κυριότερη διάκριση των συναθροίσεων είναι σε δημόσιες και ιδιωτικές.

Η απαγόρευση των υπαίθριων συναθροίσεων από την αστυνομία για τους ειδικούς λόγους που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 11 τελούν υπό την επιφύλαξη νόμου. Εξαιτίας της απουσίας ενός σύγχρονου νόμου ισχύει το ν.δ 794/1971 το οποίο σε πολλά σημεία του κρίνεται αντισυνταγματικό. Λόγο του δυναμικού χαρακτήρα του δικαιώματος και της σημασίας που το διακρίνει σαν ατομικό πολιτικό δικαίωμα, η έκδοση ενός σύγχρονου νόμου που θα ορίζει τα βασικά για τις συναθροίσεις και τις δυνατότητες περιορισμού του δικαιώματος κρίνεται επιβεβλημένος. Το κοινωνικό γίνεσθαι έχει ανάγκη από τέτοια δικαιώματα και ο σεβασμός του κρίνεται επιβεβλημένος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία, υπό τον τίτλο «Συναθροίσεις» έγινε προσπάθεια αποτύπωσης του συνταγματικού δικαιώματος του συνέρχεσθαι. Πρόκειται για το συνταγματικά κατοχυρωμένο, θεμελιώδες δικαίωμα, συλλογικού χαρακτήρα με μικτή νομική φύση – ατομική και πολιτική- που συνίσταται στην ήσυχη αλλά και άοπλη συγκέντρωση σημαντικού αριθμού προσώπων, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο, που χαρακτηρίζεται από κοινότητα σκοπού. Φορείς του είναι κυρίως τα νομικά πρόσωπα και αποδέκτης του πρωτίστως το Κράτος. Οι συναθροίσεις διακρίνονται κυρίως σε ιδιωτικές και δημόσιες. Σημαντικό για τη ρύθμιση του δικαιώματος είναι το ν.δ 794/1971. Το ίδιο το άρθρο 11 στην παράγραφο 2 θέτει περιορισμούς του δικαιώματος. Σαν δικαίωμα με δυναμικό χαρακτήρα κρίνεται καθοριστικό για την συμμετοχή των κοινωνιών στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

SUMMARY

In this paper, under the title “Assemblies”, an effort was made to establish the constitutional right of assembly. As a right it is regarded as constitutional president, fundamental right, collective and mixed according to legal nature, which includes individual political assembly , requiring quiet and unarmed gatherings of many people, in the same place and time, and the objective being for them a certain aim. The governing Bodies are legal persons and principal recipient is the State. Assemblies are mainly distinguished to private and public. Important for assemblies is the Legislative Degree 794/1971. The right is restricted by the second paragraph of the article 11 of the Constitution. It is a right with a dynamic character and it is determined by the participation of people in the society.

ΔΗΜΜΑΤΑ

Συνάθροιση	assembly
Δικαίωμα	right
Δικαίωμα Συνέρχεσθαι	right of assembly
Ελευθερία Συνάθροισης	freedom of mustering
Άρθρο 11	Article 11
Συνταγματικό Δικαίωμα	constitutional right
Δημόσια Συνάθροιση	Public assembly
Ιδιωτική Συνάθροιση	Private assembly
Ησύχως	quietly
Αόπλως	unarmed

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Νομολογία η οποία σχετίζεται με το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του άρθρου 11 Σ.

- 76/1966 Α.Π., Ποιν. Χρον. 1966, «Συγκέντρωση στην πλατεία «Νέων Καταστημάτων» στα Χανιά».
- 372/1966 Πλημ. Θηβών, Ποιν. Χρον. 1966, «Συγκέντρωση αγροτών περιοχής Θηβών».
- 494/1966 ΑΠ, Ποιν. Χρον. 1967, «Συνάθροιση οπαδών της ΕΔΑ στην Ορεστιάδα».
- 509/1966 ΑΠ., Ποιν. Χρον. 1967, «Συγκέντρωση εργατοϋπαλλήλων στον κινηματογράφο «Ιλίσις» Θεσσαλονίκης».
- 1300/1975 Εφ. Θεσσαλονίκης, Ποιν. Χρον. 1976 «Συγκέντρωση ειρηνιστών Θεσσαλονίκης».
- 13/1977 Γνωμοδ. Εφετείου Λαρίσης, Ποιν. Χρον. 1978, «Διάλυση συνάθροισης».

Άρειος Πάγος 1766/1988 Τμ. ΣΤ΄
Δ/ΝΗ/1989 (1097), ΝΟΒ/1989 (615), ΠΟΙΝΧΡ/1989 (580)

Συναθροίσεις. Αστυνομία Θρασύτητα.

Το έγκλημα της θρασύτητας κατά της αρχής καθιερώνει καθήκον υπακοής μόνο στις νόμιμες πράξεις των κρατικών οργάνων.

Η συμμετοχή σε δημόσια συνάθροιση, που έχει απαγορευτεί νόμιμα, είναι αξιόποινη μόνον όταν οι συμμετέχοντες τελούσαν σε γνώση της απαγόρευσης.

Άρειος Πάγος 1766/1988 Τμ.ΣΤ΄

Προεδρεύων ο κ. Π. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, αντιπρόεδρος

Εισηγητής ο κ. Π. ΑΣΗΜΙΑΔΗΣ, αρεοπαγίτης

Δικηγόροι οι κ.κ. Ε. Λεβεντάκης, Ν. Κωσταντόπουλος

Επειδή κατά το άρθρο 11 παρ.2 του Συντάγματος « Μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία. Οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει». Τέτοιος νόμος είναι το Ν.Δ. 794/1971 "περί δημοσίων συναθροίσεων" το οποίο κατά τις σχετικές με τη δημόσια συνάθροιση, την απαγόρευση αυτής και τη γνωστοποίηση της απαγορευτικής αποφάσεως από την αστυνομική αρχή διατάξεις του, οι οποίες συμπορεύονται προς το Σύνταγμα, εξακολουθεί σύμφωνα με το άρθρο 112 παρ.1 του Συντάγματος να ισχύει. Με το άρθρο 1 παρ.2 του νομοθετικού αυτού διατάγματος προσδιορίζεται η έννοια της δημόσιας συνάθροισης, ενώ με το άρθρο 6 καθιερώνεται η δυνατότητα της απαγορεύσεως και της ανακοινώσεως αυτής καθώς και τα αποτελέσματα της παραλείψεως της τελευταίας. **Για να απαγορεύσει δε η αστυνομική αρχή τη δημόσια συνάθροιση πρέπει να ερευνήσει και πεισθεί ότι από την πραγματοποίησή της επίκειται κίνδυνος στη δημόσια τάξη ή ασφάλεια και ότι ο κίνδυνος αυτός δεν μπορεί να αποτραπεί με ηπιότερα, της απαγορεύσεως, αστυνομικά μέτρα, η σχετική δε απόφαση πρέπει να είναι αιτιολογημένη και να γνωστοποιηθεί ώστε οι μετέχοντες της συναθροίσεως να λάβουν αυτής γνώση.** Εξ άλλου από τη διάταξη του άρθρου 171 παρ.1 του ΠΚ κατά την οποία « όποιος μετέχει σε δημόσια συνάθροιση στο ύπαιθρο που απαγορεύτηκε νόμιμα από την αρμόδια αρχή τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών ή με χρηματική ποινή» προκύπτει – ότι είναι αναγκαίο στοιχείο για τη θεμελίωση του **εγκλήματος της θρασύτητας κατά της αρχής η συμμετοχή σε δημόσια συνάθροιση δηλαδή σε συγκέντρωση περισσοτέρων ατόμων,**

η οποία απαγορεύτηκε νόμιμα από την αρμόδια αρχή, καθιερωμένου έτσι καθήκοντος υπακοής μόνο στις νόμιμες πράξεις των κρατικών οργάνων.

Η απαγόρευση δε είναι νόμιμη, όταν γίνεται από την αρμόδια καθ' ύλη και τόπο αρχή κατά τους τύπους που διαγράφονται στο νόμο. Στην προκείμενη περίπτωση όπως προκύπτει από την προσβαλλόμενη απόφαση το Τριμελές Εφετείο που την εξέδωσε, δέχτηκε κατά την ανέλεγκτη περί πραγμάτων κρίση του από τα αποδεικτικά στοιχεία που λεπτομερώς αναφέρει σ' αυτήν ότι οι κατηγορούμενοι τις βραδινές ώρες της 9.5.1985 με τη θέλησή τους, μετείχαν σε δημόσια συνάθροιση 100 – 150 ατόμων περίπου που έγινε στην πλατεία Εξαρχείων Αθηνών και στην πορεία που επακολούθησε προς το Χημείο **παρόλο που γνώριζαν ότι η συνάθροιση αυτή είχε απαγορευθεί νομίμως από την αρμόδια αστυνομική αρχή.** Η συμμετοχή των κατηγορουμένων στην ανωτέρω συγκέντρωση, που απαγορεύτηκε νόμιμα, προκύπτει από τις καταθέσεις των αστυνομικών οι οποίοι τους συνέλαβαν στον χώρο εκείνο στον οποίο είχαν θεαθεί.

Περαιτέρω το δικαστήριο αφού απέκρουσε ως αναπόδεικτο και προσηχηματικό τον ισχυρισμό των κατηγορουμένων περί τυχαίας διελεύσεως αυτών από το σημείο εκείνο δέχτηκε ότι η απόφαση του αρμοδίου αστυνομικού διευθυντή Αθηνών έχει **πλήρη αιτιολογία** τόσο ως προς τους λόγους που επέβαλαν την απαγόρευση, τους οποίους και αναφέρει, όσο και ως προς την αδυναμία της αρχής για την αντιμετώπιση του περιγραφόμενου κινδύνου με άλλα, ηπιότερα της απαγορεύσεως, μέσα.

Δεν αναφέρει όμως η απόφαση από ποια περιστατικά κατέληξε στην κρίση του οι αναιρεσιόντες τελούσαν σε γνώση της απαγορεύσεως της συναθροίσεως και ειδικότερα αν η περί απαγορεύσεως **απόφαση της αστυνομικής αρχής ανακοινώθηκε** και τον τρόπο της ανακοινώσεως αυτής για να κριθεί αν οι αναιρεσιόντες που όπως δέχεται το εφετείο συμμετείχαν στη συνάθροιση και πορεία έλαβαν γνώση της απαγορεύσεως και παρά ταύτα ηθελημένως συμμετείχαν σ' αυτήν. Έτσι όμως στέρησε την απόφασή του της **ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας που απαιτείται από τις διατάξεις των άρθρων 93 παρ.3 του Συντάγματος και 139 του ΚΠΔ**, γι' αυτό και πρέπει όπως κατά παραδοχή του βάσιμου από το άρθρο 510 παρ.1 στοιχ. δ' του ΚΠΔ, περί ελλείψεως αιτιολογίας, λόγου κάθε μιας από τις υπό κρίση αιτήσεις, αναιρεθεί και παραπεμφθεί σύμφωνα με το άρθρο 519 του ίδιου Κώδικα η υπόθεση για νέα συζήτηση στο ίδιο δικαστήριο για να κριθεί και η γνώση της απαγόρευσης της συγκέντρωσης, αν αυτή οργανώθηκε υπό τις προϋποθέσεις του νόμου ή της τυχόν εντολής διαλύσεως της συγκέντρωσης υπό τους όρους του νόμου και η ηθελημένη παρά ταύτα παραμονή των αναιρεσιόντων σε αυτή, το οποίο είναι δυνατό να

συγκροτηθεί από άλλους δικαστές εκτός από εκείνους που δίκασαν, επεκταθεί δε κατ' άρθρο 469 ΚΠΔ το αναιρετικό αυτό αποτέλεσμα και στους λοιπούς κατηγορουμένους, γιατί ο λόγος αναιρέσεως δεν αρμόζει αποκλειστικώς στο πρόσωπο των αναιρεσειόντων⁴¹.

⁴¹ Οι υπογραμμίσεις προστέθηκαν για να τονιστούν τα σημεία που απαιτούνται και τα οποία έχουν αναφερθεί και πιο πάνω στο πλαίσιο της εργασίας ως καθοριστικά για την άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης αλλά και της δυνατότητας περιορισμού της.

ΠΟΙΝΔ/ΝΗ/1999 (587), ΠΟΙΝΧΡ/1999 (373)

Ελευθερία συναθροίσεως. Δεν είναι δυνατή η συνύπαρξη της πορείας σε καθορισμένη λωρίδα ή επί πεζοδρομίου ταυτόχρονη με την παράλληλη κυκλοφορία των οχημάτων. **Κοινοποίηση στους συμμετέχοντες σε συνάθροιση της απόφασης για τη διάλυσή της.** Όποιος δεν απομακρύνεται διαπράττει το αδίκημα του άρθρου 171 παρ. 1 του ΠΚ. Συνάθροιση αποτελεί η **διαδήλωση και η πορεία.** **Αντίκειται στο Σύνταγμα η γενική προληπτική απαγόρευση των συναθροίσεων λόγω επικείμενου κινδύνου της δημόσιας τάξεως.** Επιτρέπεται η προληπτική απαγόρευση σε περίπτωση απειλής της κοινής ειρήνης ή της ασφάλειας των συγκοινωνιών και των κοινωφελών εγκαταστάσεων, καθώς και η διάλυση ή η υπό όρους διεξαγωγή της συνάθροισης.

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΩΣ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Αριθμ.4/1999 30-3-1999

Επί των τιθεμένων με το υπ' αριθμ. 2501/1/15-α από 3-10-98 ερωτημάτων σας έχομε την τιμή να σας γνωρίσουμε ότι σύμφωνα με το αρθρ. 25 παρ.2 του Ν. 1756/88 η γνώμη μας είναι η ακόλουθη: Σύμφωνα με το άρθρο 11 του ισχύοντος Συντάγματος : « 1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα όπως συνέρχονται ησύχως και αόπλως. 2. Μόνον εις τας δημοσίας εν υπαίθρω συναθροίσεις δύναται να παρίσταται η αστυνομία. Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις δύνανται να απαγορευθούν δι' ητιολογημένης αποφάσεως της αστυνομικής αρχής, γενικώς μεν αν εκ τούτων επίκειται σοβαρός κίνδυνος εις την δημόσιαν ασφάλειαν, εις ορισμένην δε περιοχόν αν απειλείται σοβαρά διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής, ως νόμος ορίζει». **Ειδικός περί συναθροίσεως νόμος είναι το Ν.Δ. 794/71** που εξακολουθεί να ισχύει (εφόσον εκτελεστικός της ως άνω συνταγματικής διατάξεως νόμος δεν έχει εκδοθεί αν και περιέχει αρκετές αντισυνταγματικές διατάξεις). Ισχύουν επίσης το Β.Δ. 168/72 "περί καθορισμού των χώρων όπου απαγορεύεται η πραγματοποίηση συναθροίσεων" και το Β.Δ. 269/72 "περί εγκρίσεως του κανονισμού διαλύσεως δημοσίων συναθροίσεων". Προηγούμενες τούτων διατάξεις δεν καταργήθηκαν ρητώς, με αποτέλεσμα να υφίσταται μια απαράδεκτη νομοθετική σύγχυση και αβεβαιότητα (Π. Δαγτόγλου. Ατομικά Δικαιώματα Β' 1991). Έτσι η υπ' αριθμ. 11/1962 γνωμοδότηση του Εισαγγελέα Αρείου Πάγου παραπέμπει στο Ν. 29/1943, στα άρθρα 299 και 300 του κανονισμού χωροφυλακής, στα άρθρα 123-128 του κανονισμού της (πρώην) αστυνομίας πόλεων και

την υπ' αριθμ. 76/1954 αστυνομική διάταξη της Αστυνομικής Δ/σης Αθηνών. Οι διατάξεις αυτές δεν έχουν ρητώς καταργηθεί από νεώτερες νομοθετικές κ.λ.π. ρυθμίσεις. Υπό την ισχύ των ανωτέρω νομοθετικών διατάξεων οι προσήκουσες κατά τη γνώμη μας απαντήσεις στα τεθέντα ερωτήματα έχουν ως εξής:

Ερώτημα πρώτον: Συνάδουν προς την ισχύουσα Συνταγματική τάξη οι διατάξεις του Β.Δ. 168/72;

Το διάταγμα αυτό που εξεδόθη κατ' εξουσιοδότηση του άρθρ. 6 παρ.6 του Ν.Δ. 749/1971 έχει χαρακτήρα "μη αυτοτελούς" διατάγματος με την έννοια ότι η έκδοσή του συνδέεται με την ύπαρξη του εξουσιοδοτικού νόμου, συνεπώς καταργείται αυτοδικαίως μαζί με την κατάργηση του νόμου, δηλαδή του Ν.Δ. 794/1971. Επειδή όμως εξακολουθεί να ισχύει ο νόμος βάσει του άρθρ. 112 παρ.1 του Συντάγματος ασφαλώς και το Β.Δ. 168/1972 είναι σε ισχύ.

Περαιτέρω με το διάταγμα αυτό απαγορεύεται η εν υπαίθρω πραγματοποίηση δημοσίων συναθροίσεων(περί των η παρ.2 του άρθρου 1 του Ν.Δ. 794/71) και η διέλευση κινουμένων τοιούτων (πορειών) σε ορισμένους δρόμους που αναλυτικώς παρατίθενται. **Περιεχόμενο της ελευθερίας της συνάθροισης είναι η ελευθερία οργάνωσης, διεξαγωγής διεύθυνσης και συμμετοχής στη συνάθροιση.** Στην ελευθερία της συνάθροισης ανήκει και η **ελευθερία καθορισμού του τόπου και του χρόνου διεξαγωγής της.** Όμως καθόλου δεν είναι αντίθετοι στο Σύνταγμα περιορισμοί που αποβλέπουν στην προστασία άλλων εννόμων αγαθών. Οι κατοικίες λ.χ. των μελών της Κυβερνήσεως, οι Πρεσβείες ξένων κρατών μπορεί να χαρακτηρισθούν ως χώροι στους οποίους δεν επιτρέπεται η διεξαγωγή συνάθροισης ή πορείας. Επίσης Συνταγματική είναι η απαγόρευση πορειών κ.λ.π. κατά την ώρα κυκλοφοριακής αιχμής στις κεντρικές οδικές αρτηρίες των πόλεων, στις εθνικές οδούς κ.λ.π.. **Θα ήταν παραλογισμός αν υποστηριζόταν ότι η ελευθερία των συναθροίσεων υπερέχει της οδικής ασφάλειας, που ανάγεται ή αναφέρεται σε ζωή, περιουσία κ.λ.π.** Όλως ενδεικτικώς περί των κρατούντων Ευρωπαϊκών αντιλήψεων μνημονεύουμε σχετική διάταξη του Ολλανδικού Συντάγματος: «Αναγνωρίζεται το δικαίωμα της συναθροίσεως αλλά δεν θίγεται καθόλου η ευθύνη του καθενός έναντι του νόμου» (άρθρο 9 του Συντάγματος της Ολλανδίας). **Οι συναθροίσεις πρέπει να διεξάγονται με τρόπο που να μην διαταράσσεται ή να διαταράσσεται μόνο στο μέτρο του απολύτως αναγκαίου, η οδική κυκλοφορία.** Με την έννοια αυτή είναι δυνατή και η συνύπαρξη της πορείας, σε καθορισμένη λωρίδα ή επί πεζοδρομίου ταυτόχρονα με την παράλληλη κυκλοφορία των οχημάτων. Η διατάραξη θα ήταν μέσα στα μέτρα του απολύτως αναγκαίου, με τον τρόπο αυτό. Η αστυνομική αρχή που είναι υπεύθυνη για την τήρηση της δημόσιας τάξης

(συμπεριλαμβάνεται και η οδική τάξη) είναι σε θέση να εκτιμήσει τα συγκεκριμένα μέτρα που πρέπει να λαμβάνει κατά περίπτωση.

Ερώτημα δεύτερο: Μπορεί η Αστυνομία να απαγορεύει την κίνηση συναθροίσεων και πορειών επί του οδοστρώματος των πόλεων ή σε μέρος αυτού, ανάλογα με τον όγκο των συγκεντρωμένων και σε περίπτωση παραβίασης της απαγόρευσης ποιες πρέπει να είναι οι περαιτέρω ενέργειες της αστυνομίας; Έχει σχεδόν απαντηθεί το ερώτημα ήδη. Μόνο που συνιστά υποχρέωση των Αστυνομικών Αρχών, να προλαμβάνουν ή να αποτρέπουν τους κινδύνους που επισημαίνει η παρ.2 του άρθρου 11 του Συντάγματος. Επομένως ο καθορισμός αντί της πλήρους απαγορεύσεως, ορισμένων όρων διεξαγωγής μιας πορείας είναι απολύτως σύμφωνος με το Σύνταγμα και το νόμο (άρθρο6 παρ.4 του Ν.Δ. 794/71), αφού διασφαλίζει πλην των άλλων, και την ομαλή διεξαγωγή και την αποδοχή της από το ευρύ κοινό που δεν μετέχει στη συνάθροιση. Σε περίπτωση παραβίασης των όρων που περιέχει η αιτιολογημένη απόφαση, η οποία κοινοποιείται στο διοργανωτή ή τον πρόεδρο της συνάθροισης τουλάχιστον 24 ώρες πριν από αυτήν, τότε η Αστυνομία οφείλει να ζητήσει από τους διευθύνοντες τη συνάθροιση, να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την αποκατάσταση της νόμιμης διεξαγωγής της, είτε να κηρύξουν τη λήξη τα μόνο δε αν αυτοί αρνηθούν ή αδυνατούν, δικαιούται η αστυνομία να προχωρήσει στη διάλυση της συνάθροισης (άρθρο 7, παρ.2 του Ν.Δ. 794/71). Μετά την κοινοποίηση της απόφασης για διάλυση που γίνεται τρεις φορές (λ.χ. με megáφωνο) στους συμμετέχοντες, καθένας που εξακολουθεί να μην απομακρύνεται, διαπράττει το αδίκημα του άρθρου 171 παρ.1 του ΠΚ ενώ για τα πρόσωπα του άρθρου3 παρ.3 του Ν.Δ. 794/71 θα εφαρμοστεί η ποινική διάταξη του άρθρου 9 παρ.1 περ. β', γ'.

Ερώτημα τρίτο: Σε περίπτωση αποκλεισμού τμημάτων του εθνικού οδικού δικτύου ή ζωτικών για την κυκλοφορία επαρχιακών οδών, από συναθροίσεις ή από τη στάθμευση οχημάτων των μετεχόντων στην συνάθροιση, μπορεί η αστυνομία να απαγορεύει τη συνάθροιση και τη στάθμευση των οχημάτων επί των ως άνω οδών και ποιες ποινικές διατάξεις πρέπει να εφαρμόζει για κάθε περίπτωση μη συμμόρφωσης προς την απαγόρευση; Όπως ορίζεται στην παρ.2 του άρθρου 11 του Συντάγματος η αστυνομική αρχή μπορεί να απαγορεύσει την εν υπαίθρω συνάθροιση με αιτιολογημένη απόφαση, γενικώς μεν αν επίκειται σοβαρός κίνδυνος στη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρά, διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Στην έννοια της συνάθροισης περιέχεται η διαδήλωση και η πορεία. Το σύνταγμα επιτρέπει την προληπτική απαγόρευση των υπαίθριων συναθροίσεων για τους παραπάνω λόγους και αφήνει τον περαιτέρω

προσδιορισμό στον νόμο. Τέτοιος νόμος ειδικός δεν εκδόθηκε ακόμη και εξακολουθεί να εφαρμόζεται το Ν.Δ. 794/71. Ο νόμος αυτός προσθέτει στη δημόσια ασφάλεια και τη "δημόσια τάξη". Η προσθήκη αυτή δεν είναι Συνταγματική, διότι αντιβαίνει στο άρθρ.11 παρ.2 του Συντάγματος που περιλαμβάνει ρητά μόνο τη Δημόσια Ασφάλεια. Η έννοια της "Δημόσιας τάξης" είναι ευρύτερη γιατί περιέχει πλην της Δημόσιας Ασφάλειας και την τήρηση της θεμελιώδους στο Δημόσιο Δίκαιο αρχής της συνεχούς και αδιατάρακτης λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών, των αστικών συγκοινωνιών κ.λ.π. (Ολ. ΣτΕ 957/78). Συνεπώς για επικείμενο κίνδυνο της δημόσιας τάξης δεν επιτρέπεται προληπτική απαγόρευση (γενική) της υπαίθριας συνάθροισης, φυσικά όμως, για το λόγο αυτό, επιτρέπεται η διάλυση της ήδη διεξαγομένης. Περαιτέρω η ΕΣΔΑ (αρθρ.11 παρ.2 εδ.1 του Ν.Δ. 53/1974) επιτρέπει περιορισμούς της ελευθερίας των συναθροίσεων για λόγους προάσπισης της τάξης ή πρόληψης της αταξίας (for the prevention of disorder). Έτσι θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι βάσει της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του ανθρώπου που κυρώθηκε και από την Ελλάδα (Ν.Δ. 53/74) επιτρέπεται η λήψη μέτρων που αποσκοπούν στην προάσπιση της τάξεως ακόμα και προληπτικά. Επειδή όμως η εσωτερική νομοθεσία δεν πρέπει να αντίκειται στο Σύνταγμα, και πάλι πρέπει να θεωρείται ότι ούτε βάσει αυτής της διατάξεως επιτρέπεται προληπτική διάλυση της γενικής υπαίθριας συνάθροισης, εκ του λόγου ότι επίκειται κίνδυνος Δημόσιας Τάξης, ενώ αν ο κίνδυνος αφορά τη Δημόσια ασφάλεια, τότε επιτρέπεται. Το άρθρο 11 παρ.2 του Συντάγματος επιτρέπει την απαγόρευση της υπαίθριας συνάθροισης αν σε ορισμένη περιοχή απειλείται σοβαρά, διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Η διατύπωση αυτή είναι αόριστη και μπορεί να συντρέχει και όταν δεν απειλείται καθόλου η Δημόσια Ασφάλεια. Έτσι έχει γίνει δεκτό ότι συντρέχει τέτοια περίπτωση, όταν η συνάθροιση απειλεί την κοινή ειρήνη (άρθρο 189 ΠΚ) ή θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια των συγκοινωνιών και των κοινωφελών εγκαταστάσεων (άρθρο 290 ΠΚ). **Η απειλή διακοπής της συγκοινωνίας, αστικής ή εξ ίσου της υπεραστικής όπου διεξάγεται συνεχής διαμετακόμιση ζωτικών αγαθών, προσώπων και υπηρεσιών, συνιστά περίπτωση σοβαρής διαταραχής της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας (Ολ. ΣτΕ 957/78) και εμπίπτει στην έννοια της Συνταγματικής διάταξης του άρθρου 11 παρ.2 περ. β' του Συντάγματος και άρα είναι επιτρεπτή η προληπτική απαγόρευση της συνάθροισης αυτής.** Φυσικά είναι επιτρεπτή κατά μείζονα λόγο η διάλυση μιας τέτοιας συνάθροισης και κατά τη διεξαγωγή της. Στα πλαίσια αυτής της τοποθέτησης είναι επιτρεπτή επίσης η υπό όρους διεξαγωγή της (λ.χ. απαγόρευση της στάθμευσης των τρακτέρ στην οδική αρτηρία, η κατάληψη από τους συμμετέχοντες μέρους μόνον του οδοστρώματος κ.λ.π.). Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των μετεχόντων,

εφαρμόζονται ανάλογα οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 167,170 και 171 του ΠΚ. Όμως μεταξύ των ταυτιζόμενων διατάξεων του ποινικού κώδικα και των ποινικών διατάξεων του Ν.Δ. 794/71 θα εφαρμοστούν εκείνες που περιέχουν βαρύτερες ποινικές συνέπειες. Τέλος θα πρέπει να θεωρούνται ως μη ισχύουσες οι ποινικές διατάξεις : α) του άρθρου 9 παρ.1 περ. α' όταν δεν έγινε γνωστοποίηση της συνάθροισης, διότι δεν συμβιβάζεται η αναγγελία με την απόλυτη συνταγματικά κατοχύρωσή της. β) Ως μη ισχύουσα πρέπει να θεωρηθεί και η ποινική διάταξη του άρθρου 9 παρ.2 περ. α' Ν.Δ. 794/71 που αφορά σήματα διαλυθέντων κομμάτων κ.λ.π. γ) Επίσης η διάταξη του άρθρου 9 παρ.5 εδ. Γ' Ν.Δ. 794/71 μπορεί να ισχύσει μόνο για την περίπτωση του άρθρου 6 παρ.6 (πλην του κτηρίου του Συνταγματικού Δικαστηρίου που δεν υφίσταται) ενώ δεν ισχύει για τις παρ. 7,8,9 του άρθρου 6 λόγω μεταβολής των σημερινών πληθυσμιακών και λοιπών δεδομένων. Με το ίδιο σκεπτικό, θα ήταν ευκαταία και η εναρμόνιση των ρυθμίσεων του Β.Δ. 168/72 επί τη βάση των σημερινών δεδομένων που πιθανώς έχουν μεταβληθεί, για όσο τουλάχιστον χρονικό διάστημα οι Δημοκρατικές Κυβερνήσεις εξακολουθούν να μην καταρτίζουν νόμο, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ.2 του Συντάγματος.

Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ.3 του Συντάγματος **καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται, δηλαδή η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα , είναι Αντισυνταγματική.** Εκ του λόγου ότι δεν αναφέρει η διάταξη κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασεως της, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν συνέπειες, η κυριότερη των οποίων είναι, ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά δεν απολαμβάνει πλέον τη συνταγματική προστασία του ατομικού δικαιώματος, το οποίο δεν μπορεί να επικαλείται ο καταχρώμενος (Δ. Τσάτσου Συνταγματικό Δίκαιο Γ'1988 σ. 279, Πολ. Πρωτ. Αθηνών 1044/86 Ελλ. Δ/νση 1987 σ. 710 Π. Δαγτόγλου: Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα Α'1991 σ. 132 – 140).

Εξυπακούεται βέβαια ότι η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος κρίνεται μόνο από το δικαστήριο, με αρκετή δυσκολία και περίσκεψη, αφού η έννοια της καταχρήσεως είναι αόριστη και η ευρύτητα των σκοπών των ατομικών δικαιωμάτων δεδομένη.

Βασίλειος Παπαδάκης
Αντιεισαγγελέας Αρείου Πάγου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλιβιζάτου Κ. Νίκου, Εισαγωγή στην Ελληνική συνταγματική Ιστορία , 1981 Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Γεωργιάδης Σ.Α. , Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα
- Γεωργόπουλος Κ.Λ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο , 2001 , εκδόσεις Σάκκουλας
- Δαγτόγλου Π. Δ, Ατομικά Δικαιώματα Β', 2005, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα
- Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Συνταγματικά Δικαιώματα, Συστήματα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Τεύχ. Ι – ΙΙΙ, 2008, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δημητρόπουλος Γ. Α, Συνταγματικά Δικαιώματα, Τόμος ΙΙΙ Ημ.Β , 2005, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Δημητρόπουλος, Η Συνταγματική Προστασία
- Μπακόπουλος Γ. Το Δικαίωμα του Συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Πιτσογιάννης Π. Ι, Συναθροίσεις – Συγκεντρώσεις, 1987, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Ράικος, Θεμελιώδη Δικαιώματα,
- Σβώλος Αλ./ Βλάχος Γ, Το Σύνταγμα της Ελλάδος , Β' , 1955 Σούρλας Κ. Παύλος, *Justi atque injusti scientia* – Μιά εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, 1995 Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Τσάτσος, Θεμελιώδη Δικαιώματα
- Τσίρη Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος της Συναθροίσης, Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 11 του Σ 1988 , Αθήνα
- Χρυσογόνος Κ.Χ , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2002, Εκδ. Σάκκουλα